

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Кафедра менеджменту та туризму

«ДО ЗАХИСТУ»
Завідувач кафедри менеджменту та
туризму
_____ Ю.О. Юхновська
_____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ»

Галузь знань – 24 «Сфера обслуговування»

Спеціальність 242 Туризм і рекреація

Освітньо-професійна програма «Рекреаційний туризм»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Керівник кваліфікаційної роботи:

к.е.н., доцент кафедри

менеджменту та туризму _____

Анастасія ДІДЕНКО

Нормоконтроль

к.е.н., доцент кафедри

менеджменту та туризму _____

Анастасія ДІДЕНКО

Студент групи Тм-2 _____

Олексій РИЖЕНКО

Запоріжжя 2025

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет мистецтва та дизайну
Кафедра менеджменту та туризму

Другий (магістерський) рівень вищої освіти
Спеціальність 242 Туризм і рекреація

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри менеджменту та туризму
д.е.н., професор Ю.О. Юхновська _____
«_____» _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студента

Риженка Олексія Миколайовича

1. Тема роботи «Розвиток регіонального рекреаційного туризму»
Керівник кваліфікаційної роботи: Діденко Анастасія Володимирівна, к.е.н.,
доцент, доцент кафедри менеджменту та туризму, затверджені наказом закладу
вищої освіти від “25” жовтня 2024 року №307/од
2. Строк подання студентом роботи 08.01.2024
3. Вихідні дані до роботи навчальні посібники, монографії, періодичні
та аналітичні вітчизняні та зарубіжні матеріали, звітність підприємства,
інтернет ресурси
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які
потрібно розробити) розглянути теоретичні основи регіонального
рекреаційного туризму, здійснити оцінку стану та перспектив розвитку
регіонального туризму в Україні, розробити пропозиції щодо удосконалення
регіональної рекреаційної діяльності на прикладі Запорізької області

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): Модель оцінювання потенціалу туристичної галузі на різних рівнях його реалізації, туристичні потоки в'їзного та виїзного туризму в Україні, основні проблеми з сервісом у готелях та ресторанах України за відгуками туристів на онлайн-платформах, Загальна кількість парків, об'єктів дозвілля та їх загальна площа, кількість туристів, які відвідали Запорізької область, Прогнози туристичного потоку, Графіки помісячних прогнозів на 2035 рік з використанням моделі Вінтерса.

6. Дата видачі завдання 10.06.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Затвердження теми кваліфікаційної роботи у наукового керівника.	10.06.2024	виконано
2.	Затвердження змісту роботи.	11.06.2024	виконано
3.	Огляд літератури за темою кваліфікаційної роботи.	16.06.24	виконано
4.	Розробка чернетки I розділу кваліфікаційної роботи.	24.06.24	виконано
5.	Написання I розділу кваліфікаційної роботи.	27.06.24	виконано
6.	Збір розрахунково-аналітичного матеріалу за темою.	25.07.24	виконано
7.	Розробка чернетки II розділу кваліфікаційної роботи.	29.08.24	виконано
8.	Написання II розділу кваліфікаційної роботи.	06.09.24	виконано
9.	Розробка чернетки III розділу кваліфікаційної роботи.	14.09.24	виконано
10.	Написання III розділу кваліфікаційної роботи.	29.10.24	виконано
11.	Оформлення кваліфікаційної роботи згідно вимог.	01.11.24	виконано
12.	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	09.12.24	виконано
13.	Проходження нормоконтролю.	22.12.24	виконано
14.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру.	23.12.2024	виконано
15.	Захист кваліфікаційної роботи.	січень 2025	виконано

Студент

(підпис)

О.М. РИЖЕНКО

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

А.В. ДІДЕНКО

(ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Риженко О.М. Розвиток регіонального рекреаційного туризму / Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 242 Туризм і рекреація (освітньо-професійна програма «Рекреаційний туризм»). КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, Запоріжжя, 2025.

У роботі розглянуто сутність та теоретичні засади регіонального рекреаційного туризму, проведено дослідження стану та перспектив розвитку регіонального туризму в Україні, проаналізовано сучасні проблеми розвитку.

На основі проведеного аналізу та оцінки туристичного потенціалу проведено аналіз напрямів розвитку та проведено прогнозування економічного потенціалу та туристичної місткості Запорізької області в післявоєнний час.

Кваліфікаційна робота містить 104 с., 9 табл., 9 рис., 40 джерел.

Ключові слова: РЕГІОНАЛЬНИЙ ТУРИЗМ, РЕКРЕАЦІЙНИЙ ТУРИЗМ, ТУРИСТИЧНА ІНДУСТРІЯ, ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ, ПРОГНОЗУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ МІСТКОСТІ

ABSTRACT

RYZHENKO O.M. Development of regional recreational tourism / Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 242 Tourism (educational and professional program "Recreational tourism"). KZVO "Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy" ZOR, Zaporizhzhia, 2025.

The work considers the essence and theoretical foundations of regional recreational tourism, conducts a study of the state and prospects for the development of regional tourism in Ukraine, analyzes modern development problems of regional tourism in Ukraine.

Based on the analysis and assessment of tourism potential, an analysis of development directions is carried out and a forecast of the economic potential and tourist capacity of the Zaporizhzhia region in the post-war period is made.

The qualification work contains 104 p., 9 tables, 9 figures, 40 sources.

Keywords: REGIONAL TOURISM, RECREATIONAL TOURISM, TOURISM INDUSTRY, TOURISM POTENTIAL ASSESSMENT, TOURISM CAPACITY FORECASTING

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ	11
1.1 Сутність та теоретичні засади регіонального рекреаційного туризму	11
1.2 Історія розвитку підходів до рекреаційного туризму в Україні та закордоном	18
1.3 Методичні основи оцінки та прогнозування туристичного потенціалу регіону.....	27
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	38
2.1 Дослідження стану туристичної рекреаційної діяльності в Україні	38
2.2 Аналіз сучасних проблем розвитку регіонального рекреаційного туризму .	46
2.3 Оцінка туристичного потенціалу регіонів України.....	57
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ	76
3.1 Оцінка напрямків розвитку регіонального туризму в Запорізькій області...	76
3.2 Оцінка та прогнозування економічного потенціалу та туристичної місткості Запорізької області в післявоєнний час	85
Висновки до розділу 3.....	98
ВИСНОВКИ	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	103

ВСТУП

Регіональний рекреаційний туризм має надзвичайно важливе значення для економічного та соціального розвитку регіонів. Він сприяє зростанню місцевих економік через створення нових робочих місць, розвиток малого та середнього бізнесу, а також залучення інвестицій у туристичну інфраструктуру. Місцеві громади отримують можливість покращити якість життя завдяки зростанню доходів, розвитку транспорту, готельного та ресторанного бізнесу, а також інших обслуговуючих галузей. Крім того, туристи, відвідуючи регіони, витрачають кошти на проживання, харчування та розваги, що безпосередньо впливає на збільшення бюджетних надходжень.

Окрім економічного впливу, регіональний рекреаційний туризм відіграє важливу роль у збереженні культурної спадщини та природних ресурсів. Залучення туристів до місцевих традицій, культурних та історичних пам'яток стимулює їхнє збереження та відновлення, а також підвищує культурну обізнаність і гордість місцевого населення. Рекреаційний туризм також сприяє екологічній свідомості, заохочуючи до збереження природних ландшафтів та біорізноманіття. Таким чином, розвиток регіонального туризму не лише економічно вигідний, але й сприяє сталому розвитку та збереженню унікальної спадщини кожного регіону.

Розвиток регіонального рекреаційного туризму стикається з низкою проблем, які заважають повноцінному розкриттю потенціалу цієї галузі. Основні проблеми можна розділити на кілька ключових аспектів: *економічні проблеми* (недостатнє фінансування, нестабільність економічної ситуації); *інфраструктурні проблеми* (погана транспортна доступність, неналежний стан туристичних об'єктів); *соціальні проблеми* (недостатня підготовка кадрів, низький рівень обслуговування); *екологічні проблеми* (екологічне забруднення, відсутність екологічної освіти та екологічної свідомості серед місцевого населення та туристів); *маркетингові проблеми* (низький рівень промоції,

обмежена інформаційна підтримка); *законодавчі проблеми* (недосконалість законодавства, корупція); *культурні проблеми* (незнання місцевої культури; мовний бар'єр).

Розвиток регіонального рекреаційного туризму вимагає комплексного підходу, який включає вирішення економічних, інфраструктурних, соціальних, екологічних, маркетингових, законодавчих та культурних проблем. Тільки за умови системного підходу та тісної співпраці держави, місцевої влади, бізнесу та громадськості можливо забезпечити стійкий розвиток цієї важливої галузі.

Провідні вчені зробили значний внесок у дослідження регіонального рекреаційного туризму, зосереджуючись на різних аспектах його розвитку та вирішення проблем. Відомі дослідники, такі як Джон Таунер і Річард Батлер, досліджували економічний вплив туризму на місцеві громади, пропонуючи стратегії стимулювання місцевої економіки за допомогою практики сталого туризму. Майкл Хол наголосив на важливості сталого управління, виступаючи за політику, яка збалансувала розвиток туризму зі збереженням навколишнього середовища. Клер Ганн і Білл Бремвелл, досліджували соціальні та культурні виміри, досліджуючи, як туризм може посилити культурний обмін і залучення громади, одночасно пом'якшуючи потенційний негативний вплив на місцеві традиції та спосіб життя. Їхня спільна робота забезпечила всебічне розуміння того, як розвивати регіональний рекреаційний туризм таким чином, щоб він був економічно вигідним, екологічно стійким і соціально інклюзивним.

Територіальними проблемами розвитку приділялась увага у вітчизняних наукових колах ученими Є.А. Котлярів, М.С. Мироненко, В.С. Преображенським, І.Т. Твердохлебовим та іншими.

Регіональні аспекти розвитку сфери туристських послуг розкрито в роботах А.Р. Батгаєва, А.Г. Гранберга, Т.В. Грицюка, В.Г. Богданової, Б.М. Біржакова, Л.А. Волкової, С.М. Климова, В.А. Морозової, І.А. Родіонової, Т.І. Ткаченко, А.М. Ходачека, Д.А. Цапука та ін.

Мета дослідження полягає у розробленні теоретико-методологічного підґрунтя, методичних підходів і практичних рекомендацій розвитку

регіонального рекреаційного туризму в Україні, покращенню економічного розвитку регіонів через створення умов для відпочинку та рекреації, збереження культурної спадщини та природних ресурсів, а також підвищення якості життя місцевих громад.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі *завдання*:

- дослідити сутність регіонального рекреаційного туризму;
- охарактеризувати основні проблеми розвитку регіонального рекреаційного туризму;
- дослідити методичні основи оцінки туристичного потенціалу регіону;
- показати передумови проведення рекреаційної діяльності в регіональному туризмі.
- дослідити основні проблеми розвитку регіонального туризму
- розглянути методологію дослідження рекреаційних потреб регіону;
- оцінити напрямки розвитку регіонального туризму в Запорізькій області
- провести аналіз економічного потенціалу та туристичної місткості регіону, на прикладі Запорізької області;
- провести прогнозування туристичної місткості Запорізької області в післявоєнний час.

Об'єкт дослідження – процес забезпечення розвитку регіонального туризму в Україні.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження стану та перспектив розвитку регіонального туризму в Запорізькій області.

Для досягнення поставленої мети і вирішення зазначених завдань використовувались такі *методи*: порівняльний аналіз і графічний метод, системний підхід, історичний метод, метод абстрагування і логічний аналіз, систематизація і класифікація, експертний і розрахунково-аналітичний методи, аналогія і екстраполяція

Під час написання роботи використовувалися монографії, навчальні посібники, статті у наукових періодичних виданнях, нормативно-правові документи, матеріали конференцій, звіти міжнародних організацій, дані мережі Інтернет.

Інформаційною базою дослідження є статистична інформація організацій (підприємств), Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Запорізькій області.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання корисних результатів кваліфікаційної роботи для вдосконалення розвитку регіонального туризму в Україні.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 найменувань). Повний обсяг роботи становить 104 сторінки, містить 9 рисунків, 9 таблиць.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ

1.1 Сутність та теоретичні засади регіонального рекреаційного туризму

У Законі України «Про туризм» [1] наведено наступну класифікацію видів туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для інвалідів; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; підводний; гірський; пригодницький; мисливський; автомобільний; самодіяльний.

Рекреаційний туризм – це найбільш популярна форма туризму, яка має на меті відпочинок. Він вирізняється тривалістю подорожі, обмеженою кількістю міст на маршруті та активним використанням авіаційного транспорту, зокрема чартерних рейсів. Відпочинкові поїздки відзначаються великою різноманітністю і можуть включати видовищно-розважальні програми (театр, кіно, фестивалі тощо), заняття за інтересами (полювання, музична та художня творчість), а також етнічні тури, спрямовані на вивчення національної культури країни перебування.

Рекреаційний туризм, особливо на регіональному рівні, є важливим аспектом туристичної галузі. Він не тільки служить життєво-важливим економічним двигуном для місцевих громад, але також сприяє культурному обміну, екологічній обізнаності та загальному добробуту як жителів, так і гостей. Значення регіонального рекреаційного туризму можна зрозуміти через його багатогранний внесок в економічний розвиток, збереження культури та екологічну стійкість.

Однією з головних переваг регіонального рекреаційного туризму є його значний внесок у місцеву економіку. Туризм генерує дохід через різні канали, включаючи проживання, харчування, транспорт і розваги. Малі та середні підприємства, такі як сімейні готелі, місцеві ресторани та ремісничі магазини,

процвітають завдяки припливу туристів. Ця економічна діяльність створює робочі місця, підтримує місцевий бізнес та стимулює інвестиції в інфраструктуру. Для багатьох регіонів туризм є найважливішим джерелом доходу, що зменшує економічну нерівність і сприяє сталому розвитку.

Регіональний рекреаційний туризм також відіграє вирішальну роль у збереженні та просуванні місцевої культури. Туристи часто прагнуть справжніх вражень, які відображають унікальну спадщину місця призначення. Цей інтерес заохочує громади підтримувати свої традиції, ремесла, фестивалі та історичні місця. Спілкуючись із туристами, місцеві жителі мають можливість поділитися своїми культурними наративами, сприяючи почуттю гордості та ідентичності. Крім того, доходи від туризму можна реінвестувати в збереження культурних цінностей, забезпечуючи їх збереження для майбутніх поколінь.

Практики сталого туризму все більше стають пріоритетом у регіональному рекреаційному туризмі. Зосереджуючись на екологічно чистих ініціативах, регіони можуть захистити свої природні ландшафти та біорізноманіття. Розвиток відповідального туризму включає зусилля з мінімізації впливу туристичної діяльності на навколишнє середовище, наприклад, сприяння використанню громадського транспорту, підтримку природоохоронних проєктів і заохочення туристів до екологічно свідомої поведінки. Крім того, регіони, які віддають пріоритет стійкості, можуть стати моделлю для інших, демонструючи, що туризм і охорона навколишнього середовища можуть гармонійно співіснувати.

Рекреаційний туризм сприяє підвищенню загальної якості життя жителів шляхом покращення інфраструктури та послуг. Туристичні напрямки часто виграють від розширених громадських зручностей, таких як парки, стежки та культурні центри, які подобаються як місцевим жителям, так і відвідувачам. Крім того, туризм сприяє соціальній взаємодії та культурному обміну, збагачуючи життя членів громади. Знайомство з різними культурами та поглядами сприяє толерантності та розумінню, створюючи більш інклюзивне та динамічне суспільство.

Заняття рекреаційним туризмом, таким як походи, плавання та дослідження природних ландшафтів, сприяють фізичному здоров'ю та психічному благополуччю. Ці заходи забезпечують так необхідний вихід із стресів повсякденного життя, пропонуючи розслаблення та омолодження. Наявність місцевих рекреаційних можливостей заохочує мешканців до активного способу життя та сприяє зв'язку з природою. Для відвідувачів регіональний туризм пропонує можливість відчути користь для здоров'я від відпочинку на природі в новому та стимулюючому середовищі.

Рекреаційний туризм включає в себе широкий спектр активностей, спрямованих на відпочинок та розслаблення. Це можуть бути як спокійні екскурсії до історичних та культурних пам'яток, так і активні заняття спортом на природі, такі як лижі, дайвінг чи риболовля. Для любителів пригод пропонуються різноманітні пішохідні та екстремальні тури. Крім того, рекреаційний туризм включає екзотичні подорожі до далеких країн та тематичні поїздки, пов'язані з мистецтвом, історією чи археологією.

Оздоровчий туризм – це спеціалізований вид туризму, який поєднує в собі відпочинок та лікування з використанням природних лікувальних факторів. Цей вид туризму має значну історію і набуває все більшої популярності у сучасному світі.

Оздоровчий туризм являє собою вид туристичної діяльності, спрямований на відновлення, зміцнення та збереження здоров'я шляхом використання природних лікувальних факторів, кліматичних умов та комплексу оздоровчих процедур. Він характеризується індивідуалізацією програм, які розробляються з урахуванням індивідуальних потреб, стану здоров'я та медичних показань кожного туриста, що забезпечує максимальну ефективність лікувально-профілактичних заходів. Основою оздоровчих програм є застосування природних лікувальних факторів, таких як мінеральні води, лікувальні грязі, кліматичні умови, біологічно активні речовини рослинного та тваринного походження. Оздоровлення передбачає інтегроване застосування різноманітних методів, включаючи бальнеологічні процедури, фізичну

активність, дієтотерапію, психологічну корекцію та інші методи, спрямовані на гармонізацію функціонального стану організму. Для досягнення стійкого терапевтичного ефекту рекомендується тривалість оздоровчих турів від двох тижнів до одного місяця, що дозволяє забезпечити достатній час для адаптації організму та реалізації лікувально-профілактичних заходів.

До основних видів оздоровчого туризму належать: бальнеотерапія – застосування мінеральних вод для зовнішнього (ванни, душі, зрошення) та внутрішнього (пиття, інгаляції) використання з метою лікування та профілактики різноманітних захворювань; грязелікування (пелоїдотерапія) – використання лікувальних грязей (пелоїдів) для аплікацій, обгортань, тампонів та інших процедур, що мають протизапальну, знеболювальну та регенеративну дію; кліматотерапія – застосування кліматичних факторів (температура, вологість, атмосферний тиск, сонячна радіація, аероіонізація) з лікувальною та профілактичною метою; спелеотерапія – лікування в умовах підземних шахт та печер зі специфічним мікрокліматом (постійна температура, низька вологість, висока концентрація іонів солі), що позитивно впливає на дихальну систему та загальний стан організму; фітотерапія – використання лікарських рослин та препаратів на їх основі для лікування та профілактики захворювань; таласотерапія – комплексне використання морської води, морського клімату, водоростей, мулу та інших морських продуктів з метою оздоровлення та реабілітації.

Медико-наукові аспекти оздоровчого туризму охоплюють курортологію – наукову дисципліну, що вивчає механізми дії природних лікувальних факторів на організм людини, розробляє методи їх застосування з метою профілактики, лікування та реабілітації, та медичну валеологію – науку про формування, збереження та зміцнення здоров'я здорової людини шляхом оптимізації способу життя, використання природних та преформованих фізичних факторів.

Оздоровчий туризм має ряд переваг, серед яких покращення загального самопочуття завдяки зміцненню імунної системи, нормалізації обміну речовин, покращенню функціонального стану органів та систем; профілактика

захворювань завдяки регулярному проходженню оздоровчих програм, що сприяє зниженню ризику розвитку багатьох хронічних захворювань; зниження рівня стресу завдяки перебуванню в природних умовах, зміні обстановки та проведенню релаксаційних процедур, що сприяють зниженню психоемоційної напруги та покращенню психологічного стану; поєднання оздоровлення з рекреацією, що надає можливість поєднати лікувально-профілактичні заходи з відпочинком, пізнанням нових місць та культур. Рекреаційний туризм об'єднує відпочинок, оздоровлення та пізнання. Крім відпочинку на природі та процедур у санаторіях, туристи можуть відвідати історичні місця, музеї, а також познайомитися з місцевою культурою.

Регіональний рекреаційний туризм постійно підвищує своє значення для економічного та соціального розвитку регіонів. Він сприяє зростанню місцевих економік через створення нових робочих місць, розвиток малого та середнього бізнесу, а також залучення інвестицій у туристичну інфраструктуру. Місцеві громади отримують можливість покращити якість життя завдяки зростанню доходів, розвитку транспорту, готельного та ресторанного бізнесу, а також інших обслуговуючих галузей. Крім того, туристи, відвідуючи регіони, витрачають кошти на проживання, харчування та розваги, що безпосередньо впливає на збільшення бюджетних надходжень.

Регіональний рекреаційний туризм охоплює різноманітну діяльність, яка приваблює туристів у певні регіони, використовуючи природні, культурні та рекреаційні надбання. Теоретичні основи цієї форми туризму є багатогранними, опираючись на різні дисципліни, включаючи економіку, соціологію, географію та екологію. Ці теорії допомагають зрозуміти динаміку регіонального туризму, його розвиток і його вплив на місцеві громади та середовище.

Економічна перспектива регіонального рекреаційного туризму ґрунтується на принципах попиту та пропозиції. Туристичні пам'ятки служать пропозицією, тоді як попит формується туристами, які шукають дозвілля та відпочинку. Економічні теорії наголошують на важливості туризму як рушійної сили регіонального розвитку, сприяючи отриманню доходу, створенню робочих

місць та економічній диверсифікації. Відповідно до моделі життєвого циклу туристичної зони Батлера(TALC)[2], напрямки проходять низку етапів: дослідження, залучення, розвиток, консолідація та стагнація, що може призвести до омолодження або занепаду. Ця модель допомагає зрозуміти економічні наслідки з часом і спланувати стратегії сталого туризму.

Соціокультурні теорії зосереджені на взаємодії між туристами та приймаючими громадами, досліджуючи, як туризм впливає на соціальні структури, культурні практики та добробут громади. Модель IrridexДоксі(DoxeyIrridexmodel) [3], наприклад, описує етапи реакції приймаючої громади на розвиток туризму, починаючи від ейфорії до антагонізму. Ця модель підкреслює потенціал соціальних конфліктів і важливість управління зростанням туризму для підтримки позитивних відносин між приймаючою стороною та гостем. Крім того, концепція культурної комодифікації стосується того, як місцеві культури упаковуються та продаються як туристичний досвід, що може призвести як до позитивного культурного обміну, так і до розмивання автентичних культурних практик.

Географічні теорії дають змогу зрозуміти просторові аспекти регіонального рекреаційного туризму. Теорія центрального місця, розроблена УолтеромКрісталлером (WalterChristaller) [4], пояснює розподіл послуг, у тому числі туристичних об'єктів, у регіоні. Відповідно до цієї теорії, туристичні послуги зосереджені в центральних місцях, які служать центрами для навколишніх територій. Інструменти просторового аналізу, такі як Географічні інформаційні системи (ГІС), використовуються для картографування та аналізу туристичних потоків, доступності та просторового розподілу пам'яток. Ці інструменти допомагають у плануванні та управлінні розвитком туризму, щоб забезпечити оптимальне використання ресурсів і мінімізувати негативний вплив.

Екологічні теорії в регіональному рекреаційному туризмі зосереджені на взаємозв'язку між туристичною діяльністю та природним середовищем. Поняття пропускнуєї спроможності, наприклад, стосується максимальної

кількості відвідувачів, яку може прийняти пункт призначення, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу. Ця концепція має вирішальне значення для сталого управління туризмом, гарантуючи, що розвиток туризму не перевищує екологічні межі території. Принцип екотуризму, який наголошує на відповідальній подорожі до природних територій, яка зберігає довкілля та покращує добробут місцевого населення, є ще однією важливою теоретичною основою. Цей принцип узгоджується з більш широкими цілями сталого розвитку та збереження природи.

Психологічні теорії досліджують мотивацію, поведінку та досвід туристів. Теорія Push-Pull, розроблена Денном (Dann) [5], припускає, що туристами керують фактори, які «підштовхують», наприклад, потреба втекти від рутини, і фактори, які «тягнуть», наприклад, привабливість місця призначення. Розуміння цих мотивів допомагає розробляти туристичні продукти, які відповідають потребам і бажанням різних сегментів ринку. Крім того, концепція структури туристичного досвіду, запропонована Клоусоном і Кнечем (Clawson, M., & Knetsch, J. L.) [6], окреслює фази туристичного досвіду: очікування, подорож до місця, досвід на місці, подорож назад і спогади. Ця структура дає зрозуміти, як туристи взаємодіють зі своїм досвідом і отримують від нього задоволення.

Враховуючи складність регіонального рекреаційного туризму, часто необхідні комплексні підходи, які поєднують численні теоретичні перспективи. Рамкова програма сталого туризму, наприклад, включає економічні, соціокультурні та екологічні аспекти для сприяння туризму, який задовольняє потреби нинішніх поколінь, водночас підтримуючи здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Ця структура виступає за цілісний підхід до планування та управління туризмом, наголошуючи на співпраці зацікавлених сторін, участі громади та адаптивному управлінні.

Теоретичні основи регіонального рекреаційного туризму різноманітні та міждисциплінарні, що відображає багатоаспектність цієї галузі. Економічні теорії підкреслюють роль туризму в регіональному розвитку, тоді як

соціокультурні теорії досліджують вплив на приймаючі громади. Географічні теорії дають зрозуміти просторову динаміку туризму, а теорії навколишнього середовища підкреслюють важливість сталого розвитку. Психологічні теорії допомагають зрозуміти поведінку та досвід туристів. Інтегруючи ці перспективи, ми можемо розробити більш комплексні та ефективні стратегії просування та управління регіональним рекреаційним туризмом таким чином, щоб максимізувати переваги та мінімізувати негативні наслідки.

Підсумовуючи, регіональний рекреаційний туризм є життєво-важливою складовою сталого розвитку. Його вплив на економічне зростання, збереження культури, довкілля та якості життя підкреслює його важливість. Розвиваючи місцеву економіку, шануючи культурну спадщину, захищаючи навколишнє середовище та покращуючи добробут жителів і відвідувачів, регіональний рекреаційний туризм виявляється незамінним надбанням. Оскільки громади продовжуватимуть визнавати та використовувати ці переваги, регіональний туризм, безсумнівно, відіграватиме ключову роль у формуванні стійкого та процвітаючого майбутнього для всіх.

1.2 Історія розвитку підходів до рекреаційного туризму в Україні та за кордоном

Рекреаційний туризм значно розвивався протягом століть під впливом культурних, економічних і технологічних змін. Від ранніх туристичних практик до сучасних туристичних тенденцій, еволюція рекреаційного туризму відображає ширші суспільні зміни та мінливі уподобання мандрівників.

1 період. Рання історія рекреаційного туризму

Стародавні цивілізації. Коріння рекреаційного туризму сягають стародавніх цивілізацій. У Стародавньому Єгипті, Греції та Римі подорожі для відпочинку та досліджень були поширеними серед еліти. Наприклад, заможні римляни подорожували на такі морські курорти, як Помпеї та Геркуланум, щоб

уникнути міської спеки та насолодитися терапевтичними перевагами прибережного середовища. Паломництва до релігійних місць, таких як Дельфійський оракул у Греції, також є прикладом ранніх форм туризму, керованого духовними та рекреаційними мотивами.

Відомий історик і археолог Джон Уррі ретельно досліджував практику подорожей стародавніх цивілізацій. Його робота підкреслює, як відпочинок серед еліти заклав основу сучасного туризму. Концепція «туристичного погляду» Уррі досліджує, як туристи бачать і відчують місця, наголошуючи на культурних і соціальних аспектах подорожей.

Середньовічний період. У період середньовіччя подорожі з рекреаційними цілями скоротилися через ризики та труднощі, пов'язані з подорожами на далекі відстані. Однак паломництва залишалися популярними, зокрема в Сантьяго-де-Компостела в Іспанії та Кентербері в Англії. Ці подорожі здійснювалися не лише з релігійних міркувань, але й через відчуття пригод і відкриттів, які вони створювали.

Робота історика Норберта Олера дає цінну інформацію про середньовічні подорожі. Дослідження Олера підкреслюють важливість паломництва як попередника сучасного рекреаційного туризму. Його книга «Середньовічний мандрівник» розповідає про мотивацію, досвід і труднощі, з якими стикалися середньовічні паломники, проливаючи світло на ширший контекст подорожей цієї епохи.

Епоха Відродження і Гранд Тур. Епоха Відродження ознаменувала відродження інтересу до мистецтва, культури та досліджень, заклавши основу для сучасного рекреаційного туризму. Поняття GrandTour виникло в 17 столітті, ставши звичною практикою для молодих європейських аристократів. Великий тур передбачав тривалу подорож Європою, зокрема Італією та Францією, щоб познайомитися з культурними пам'ятками, мистецтвом і отримати освіту. У цей період розвинулась така інфраструктура, як готелі та автобусні перевезення для розміщення мандрівників.

Історик культури Джеремі Блек багато писав про GrandTour. Його дослідження показує, що ці подорожі стосувалися не лише дозвілля, а й освіти та культурного збагачення. Робота Блека підкреслює роль Великого туру у формуванні європейської ідентичності та культурного обміну, сприяючи глибшому розумінню соціальної динаміки того періоду.

2 період. Промислова революція та розквіт масового туризму

Технологічні досягнення. Промислова революція у 18-му та 19-му століттях принесла значні технологічні досягнення, які революціонізували подорожі. Винахід парової машини призвів до розвитку залізниць і пароплавів, зробивши подорожі швидшими, безпечнішими та доступнішими. Томас Кук, піонер організованого туризму, скористався цими досягненнями, пропонуючи пакетні тури, починаючи з екскурсії залізницею в 1841 році. Його зусилля заклали основу сучасних туристичних агентств і масового туризму.

Соціолог Дін МакКаннелл проаналізував вплив промислової революції на туризм. Його робота підкреслює, як технологічні інновації демократизували подорожі, зробивши їх доступними для широких верств населення. Концепція «інсценованої автентичності» МакКаннелла досліджує, як туристичний досвід часто будується, щоб відповідати очікуванням мандрівників, підкреслюючи складний зв'язок між туризмом і культурним представленням.

Соціальні та економічні зміни. Промислова революція також принесла соціальні та економічні зміни, які вплинули на рекреаційний туризм. Урбанізація та зростання наявного доходу серед середнього класу створили попит на дозвілля та подорожі. Приморські курорти, такі як Брайтон в Англії та Коні-Айленд у Сполучених Штатах, стали популярними місцями для сімей робітничого класу, які шукали відпочинку та розваг.

Економіст Річард Батлер досліджував соціально-економічні аспекти розвитку туризму. Модель Життєвого циклу туристичної території Батлера (TALC) є важливою основою для розуміння зростання та занепаду туристичних місць. Модель TALC описує етапи, через які проходить напрямок, від

дослідження та розвитку до стагнації та потенційного занепаду чи омолодження, надаючи цінну інформацію для планування сталого туризму.

3 період - період після Другої світової війни та розширення туризму

Економічне процвітання та мобільність. Епоха після Другої світової війни стала свідком безпрецедентного зростання рекреаційного туризму. Економічне процвітання, збільшення мобільності та зростання середнього класу сприяли буму туризму. Запровадження комерційних авіап перевезень зробило міжнародні напрямки доступнішими, тоді як розвиток автомобільних доріг і автомобілів полегшив внутрішні подорожі. Створення міжнародних організацій, таких як Всесвітня туристична організація ООН (UNWTO), допомогло просувати та регулювати туристичну діяльність у всьому світі.

Вчений-турист ДжафарДжафарі зробив значний внесок у дослідження розвитку післявоєнного туризму. Дослідження Джафарі підкреслює роль економічних факторів і міжнародного співробітництва у формуванні сучасного туризму. Його робота над «теорією платформи» досліджень туризму підкреслює міждисциплінарний характер досліджень туризму, об'єднуючи перспективи економіки, соціології та культурології.

Протягом цього періоду туристичні пропозиції диверсифікувалися, щоб задовольнити різні інтереси та вподобання. Пляжний туризм, культурний туризм, пригодницький туризм та екологічний туризм виникли як окремі категорії, що приваблюють широке коло мандрівників. Тематичні парки, такі як Діснейленд, і круїзний туризм також набули популярності, пропонуючи унікальні враження від відпочинку.

Географ Девід Уівер широко досліджував диверсифікацію туризму. Його робота з екотуризму та сталого туризму вплинула на сучасні підходи до управління впливом туризму на навколишнє середовище. Дослідження Вівера підкреслюють важливість балансу між економічною вигодою та збереженням навколишнього середовища та збереженням культури, виступаючи за відповідальну практику туризму.

4. Сучасні підходи до рекреаційного туризму.

Сталий туризм. В останні десятиліття стійкий туризм став суттєвим напрямком у галузі. Сталий туризм спрямований на мінімізацію впливу подорожей на навколишнє середовище, збереження культурної спадщини та підтримку місцевих громад. Екологічно чисте житло, відповідальний туризм у дикій природі та ініціативи, що заохочують культурну чутливість, є прикладами стійких практик, які набули популярності.

Вчений-еколог Гарольд Гудвін є провідною фігурою в дослідженні сталого туризму. Робота Гудвіна відстоює практику відповідального туризму, яка приносить користь як мандрівникам, так і приймаючим громадам. Його внесок включає розвиток руху «Відповідальний туризм», який заохочує зацікавлені сторони застосовувати практики, які покращують добробут місць призначення та їхніх мешканців.

Технологічні інновації. Поява Інтернету та цифрових технологій змінила рекреаційний туризм. Платформи онлайн-бронювання, додатки для подорожей і соціальні мережі зробили планування подорожей зручнішим і доступнішим. Віртуальні тури та досвід доповненої реальності пропонують нові способи дистанційного дослідження місць призначення. Крім того, технологія забезпечила персоналізований досвід подорожей, завдяки аналітиці даних, що допомагає адаптувати рекомендації на основі індивідуальних уподобань.

Експерт з технологій і туризму Дімітріос Бухаліс розглянув перетин технологій і туризму. Дослідження Бухаліса досліджує, як цифрові інновації змінюють індустрію подорожей. Його робота про «розумний туризм» підкреслює потенціал інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для покращення туристичного досвіду та покращення управління дестинаціями.

Оздоровчий туризм. Оздоровчий та оздоровчий туризм значно зріс завдяки зростанню обізнаності про здоров'я та благополуччя. Мандрівники шукають напрямки та досвід, які сприяють фізичному та психічному здоров'ю, наприклад спа-відпочинок, заняття йогою та медичний туризм. Пандемія COVID-19 ще більше підкреслила важливість здоров'я та безпеки під час подорожей, що призвело до збільшення попиту на оздоровчий туризм.

Дослідник охорони здоров'я Мелані Сміт внесла свій внесок у розуміння оздоровчого та оздоровчого туризму. Дослідження Сміта підкреслюють переваги оздоровчого туризму як для окремих людей, так і для громад. Її дослідження підкреслює зростаючу тенденцію мандрівників, які шукають цілісного та трансформаційного досвіду, який покращить їхнє загальне самопочуття.

Культурно-історичний туризм. Культурний туризм і туризм набув популярності, оскільки мандрівники прагнуть справжніх вражень, які пов'язують їх з історією та традиціями місць призначення. Ця форма туризму наголошує на збереженні та популяризації об'єктів культурної спадщини, місцевих звичаїв, традиційного мистецтва та ремесел.

Антрополог Нельсон Граберн активно досліджував культурний туризм і туризм. Робота Граберна досліджує, як туризм може служити засобом культурного обміну та збереження. Він виступає за практику туризму, яка поважає та відзначає культурну самобутність приймаючих громад, сприяючи взаєморозумінню та вдячності.

Пригодницький і спортивний туризм. Пригодницький і спортивний туризм обслуговує мандрівників, які шукають захоплюючих і фізично важких видів діяльності. Цей сегмент включає такі види діяльності, як походи, альпінізм, підводне плавання та катання на лижах. Привабливість пригодницького туризму полягає в поєднанні фізичних труднощів, природної краси та почуття виконаного обов'язку, яке він дає.

Географ Саймон Хадсон досліджував динаміку пригодницького та спортивного туризму. У своїй роботі Хадсон вивчає мотивацію та поведінку туристів-авантюристів, а також економічні та екологічні наслідки цієї форми туризму. Його дослідження підкреслюють важливість стійких практик для забезпечення довгострокової життєздатності напрямків пригодницького туризму.

Гастрономія та винний туризм. Гастрономічний і винний туризм став популярним серед мандрівників, які цікавляться кулінарними враженнями та

місцевою культурою харчування. Ця форма туризму передбачає відвідування регіонів, відомих своєю кухнею та виробництвом вина, участь у кулінарних класах та відвідування фестивалів їжі.

Соціолог Ерік Коен досліджував культурне значення їжі в туризмі. Дослідження Коена досліджує, як кулінарний досвід може покращити загальний досвід подорожі, надаючи розуміння місцевої культури та традицій. Його робота підкреслює роль гастрономічного туризму в сприянні сталим методам сільського господарства та підтримці місцевої економіки.

На сьогоднішній день в Україні працює багато науковців, які досліджують проблеми рекреаційного розвитку. Серед них можна виділити В.І. Бирковича, В.Ф. Кифяка, В.А. Матеша, Орлова, В. Сафулліну, Д.М. Стеценка, Г. Уварову, С.А. Харічкова та багатьох інших.

На основі аналізу різних поглядів щодо періодичності та етапності розвитку туризму, український учений Е.В. Щепанський запропонував систему етапів розвитку туристично-рекреаційної галузі в Україні. Вона включає такі історичні періоди: I етап—до 1890 р., II етап — 1890-1917 рр., III етап — 1918-1939 рр., IV етап — 1945-1969 рр., V етап — 1970-1990 рр., і VI етап — 1991 р. — до сьогодення [7].

Перші відомі письмові згадки про туризм в Україні датуються часами Стародавньої Греції. У той період у Північному Причорномор'ї було засновано низку міст-колоній, таких як Тіра (сучасний Белгород-Дністровський), Ольвія (Миколаївська область), Херсонес (Севастополь), Пантікапей (Керч) та Феодосія, які використовувалися з лікувально-оздоровчою метою. З IX століття, у період формування Київської Русі, певними туристами можна вважати купців та паломників. Найбільш відвідуваними регіонами того часу були Візантія, арабські країни та країни Західної Європи.

На першому етапі (до 1890 р.) туризм мав переважно просвітницьке спрямування. У цей період туризм характеризувався окремими прикладами використання екскурсій, походів та подорожей з метою отримання освіти, збору науково-географічної та краєзнавчої інформації. В цей час почали

організовуватись перші туристичні гуртки та клуби. Перші згадки про родовища лікувальних вод датуються XVI століттям. Наприкінці XVI століття на заході України було побудовано примітивний лікувальний комплекс. Перші державні заходи щодо розвідки мінеральних джерел та їх експлуатації з лікувальною метою були проведені за ініціативою Петра I у 1717 р. У другій половині XVIII століття в Україні розпочався швидкий розвиток курортів, і на початку XIX століття було офіційно відкрито такі курорти, як Немирів (1814 р.), Трускавець (1827 р.), Одеські грязьові курорти (1830 р.), Саки (1828 р.) та інші.

На другому етапі (1890-1917 рр.) пріоритет набули підприємницькі концепції. З початком розвитку капіталізму швидко розвивалася туристична інфраструктура — ресторани, готелі, транспортна мережа. Почав формуватися туристичний ринок, який складався з двох основних сегментів — елітарного туризму та рекреаційно-екскурсійного туризму інтелігенції. Варто зазначити, що у цей період туризм в Україні не набув масового характеру, приваблюючи переважно привілейовані та освічені кола суспільства. Він належав до сфери громадської діяльності. До Першої світової війни більшість курортів України знаходилася як у приватному, так і в державному підпорядкуванні.

Третій етап (1918-1939 рр.) у розвитку українського туризму пов'язаний з радянським періодом. Цей етап характеризується домінуванням ідеологічної функції туризму та екскурсій над господарською. Націоналізуючи більшість галузей суспільного виробництва, більшовицький уряд по-новому підійшов до туризму, який перейшов під опіку держави. Радянський уряд приділяв велику увагу екскурсійній діяльності, адже екскурсії були одним із засобів ідеологічної роботи серед населення. Період з 1918 до 1929 рр. більшість істориків вважає “золотим десятиліттям” розвитку краєзнавства та екскурсійної діяльності в Радянському Союзі. Наступні десять років також відзначалися швидким розвитком організаційних форм туристичної діяльності та поширенням самодіяльного туризму.

Туристично-рекреаційна діяльність у Західній Україні, яка була поділена між Польщею (Галичина і Волинь), Румунією (Буковина) та Чехословаччиною (Закарпаття), розвивалася інакше. Найкраще ця галузь була розвинена в Галичині, де функціонувало багато курортів, які отримали європейське визнання, такі як Трускавець, Моршин та Черче.

Четвертий етап (1945-1969 рр.) розвитку туристично-рекреаційної галузі розпочався після великих втрат, завданих Другою світовою війною. Туристична інфраструктура зазнала значних руйнувань, більшість туристичних баз була зруйнована. Спостерігалось зниження інтересу населення до традиційних занять, властивих мирному часу, включаючи туризм. Всі матеріальні та духовні ресурси були мобілізовані на відновлення нормальної життєдіяльності суспільства. Лише в післявоєнний період, з 1950-х років, почали з'являтися ознаки поживлення туристичного руху, зростала матеріальна база вітчизняного туризму.

П'ятий етап (1970-1990 рр.) характеризується пріоритетом адміністративно-нормативної концепції розвитку туризму. Ця концепція забезпечувала швидкі темпи зростання соціального туризму, але не змогла забезпечити зростання якості туристичного обслуговування, яке значно відставало від світових стандартів. Спроби стимулювати розвиток туризму адміністративними заходами спричиняли певні протиріччя. Проте цей етап в історії розвитку туризму за часів Радянського Союзу називають зоряним часом туризму. Піднесення індустрії туризму в цей період пояснюється такими чинниками, як сприятлива міжнародна ситуація, зростання купівельної спроможності населення, збільшення тривалості відпусток, удосконалення транспортних засобів та сфери туристичного обслуговування.

Проблема недостатньої глибини аналізу просторового розподілу та комплементарності рекреаційних і туристичних ресурсів у контексті розвитку рекреаційного туризму на локальному та регіональному рівнях була порушена низкою дослідників, зокрема А. Алієвою [8] та Т. Захаровою [9], що зумовлює актуальність подальших наукових розвідок у цій сфері. Питання

функціонування суб'єктів туристичної індустрії України досліджувалися у працях З. Герасимчук [10] та І. Левицької [11]. Детальний аналіз туристичної привабливості України, динаміки розвитку туристичної галузі та визначення векторів її зростання здійснено В. Зайцевою та Т. Шелеметьєвою [12]. У своїх дослідженнях вони ідентифікували вісім ключових принципів інноваційної діяльності в туризмі, а також розглянули позитивні та негативні чинники, що впливають на процес впровадження нововведень у цій сфері. Аналізу факторів, що забезпечують вагомі конкурентні переваги учасникам ринку туристичних послуг, присвячено дослідження Н. Павліхи, І. Цимбалюка та А. Савчука [13].

Історична ретроспектива рекреаційного туризму засвідчує еволюцію людської допитливості, адаптивних здібностей та прагнення до дослідження та організації дозвілля. Від давніх паломницьких практик до сучасних концепцій сталого туризму, еволюція рекреаційного туризму відображає масштабні суспільні трансформації та технологічний прогрес. Концептуальні та емпіричні внески різних вчених та дослідників сприяли збагаченню наукового розуміння цієї динамічної сфери. Подальша еволюція галузі, ймовірно, відбуватиметься під впливом новітніх тенденцій, мінливих вподобань подорожуючих та перманентного пошуку унікальних і значущих вражень.

1.3 Методичні основи оцінки та прогнозування туристичного потенціалу регіону

Пріоритетним завданням для забезпечення сталого розвитку сфери туристичних послуг є здійснення оцінки її ресурсного потенціалу. Оцінка туристичних ресурсів є необхідною передумовою для планування туристичної галузі на національному та регіональному рівнях, а також для оптимізації просторової та господарської організації територіальних туристично-рекреаційних комплексів. Відсутність об'єктивної оцінки створює труднощі в процесі залучення інвестицій у розвиток туристичної індустрії. В умовах

сучасного ринку комплексна оцінка туристичних ресурсів формує основу для впровадження рентного механізму їх використання та застосування принципів платного природокористування. Недосконала система оцінювання значно ускладнює розробку цільових програм розвитку туризму, ефективне використання наявних туристичних ресурсів, їх збереження та подальший розвиток. Загалом, оцінка туристичних ресурсів та територій є ключовим інструментом управління розвитком туризму та контролю за соціальними, екологічними та економічними наслідками туристичної діяльності.

Основний зміст поняття "потенціал туристично-рекреаційної галузі регіону" полягає в інтегральному відображенні (оцінці) поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй управлінських здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи таким чином суспільно-економічні інтереси. Об'єктні складові пов'язані з матеріально-речовинною та особистою формою потенціалу регіону. Вони споживаються і відтворюються в тій чи іншій формі в процесі функціонування. До них належать: інноваційний потенціал, виробничий потенціал, фінансовий потенціал та потенціал відтворення.

Інноваційний потенціал - сукупні можливості регіону щодо генерації, сприйняття та впровадження нових (радикальних і модифікованих) ідей для його системного технічного, організаційного та управлінського оновлення. Виробничий потенціал - наявні та приховані можливості щодо залучення та використання факторів виробництва для випуску максимально можливого обсягу продукції (послуг). Його також слід сприймати як сукупність ресурсів, що функціонують і здатні виробляти певний обсяг продукції.

Фінансовий потенціал - обсяг власних, позичених та залучених фінансових ресурсів туристично-рекреаційної галузі, якими вона може розпоряджатися для здійснення поточних і перспективних витрат. Головною складовою фінансового потенціалу є інвестиційний, тобто наявні та приховані можливості галузі для здійснення простого і розширеного відтворення.

Науково-технічний потенціал - узагальнююча характеристика рівня наукового забезпечення виробництва (науки, техніки, технології, інженерної справи, виробничого досвіду, можливостей та ресурсів, у тому числі науково-технічних кадрів). Управлінський потенціал - це навички та здібності керівників усіх рівнів управління з формування, організації, створення належних умов для функціонування та розвитку соціально-економічної системи. У найзагальнішому вигляді він є інтеграцією функціонально-структурних та нематеріальних елементів.

Потенціал організаційної структури управління - це управлінський (формальний та неформальний) механізм функціонування галузі, який втілює в собі рівень організації функціональних елементів системи та характер взаємозв'язків між ними.

Маркетинговий потенціал - це здатність туристично-рекреаційної галузі систематизовано й планомірно спрямовувати всі свої функції (визначення потреб і попиту, організація виробництва, продаж і післяпродажне обслуговування) на задоволення потреб споживачів і використання потенційних ринків збуту. У структурі маркетингового потенціалу окремо виділяють логістичний потенціал.

Натепер у науковому дискурсі, як вітчизняному, так і міжнародному, акумульовано значний корпус досліджень, присвячених оцінці туристичних ресурсів територій та просторовому плануванню рекреаційної галузі на основі такої оцінки. Цей факт може пояснювати тенденцію зведення оцінки туристичного потенціалу України та її окремих регіонів до узагальнених та розмитих характеристик, таких як «значні», «великі», «колосальні» тощо. Зрозуміло, що подібні оцінки позбавлені конкретики та не відображають об'єктивного стану ресурсної бази туристичної діяльності.

Становлення проблематики оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів відбулося в другій половині XX століття в наукових розвідках представників радянської та румунської шкіл рекреаційної географії. Фундаментальні теоретичні дослідження, метою яких була розробка

методології комплексної (інтегральної) оцінки туристично-рекреаційних ресурсів територій (ТРРТ), були здійснені І. Сандру, Ю.О. Веденіним та М.М. Мирошніченком. У 1980-х роках у працях українських науковців простежується зсув фокусу з аналізу кількісних та якісних параметрів ресурсів на дослідження можливостей їхнього освоєння, експлуатації та калькуляції витрат на створення відповідної інфраструктури. Проте, суттєвих змін у порівнянні з методологічними підходами попереднього десятиліття не зафіксовано.

У 1990-х роках минулого століття питання ідентифікації та обчислення ресурсного потенціалу туризму досліджувалося з різних методологічних позицій у значній кількості економічних та географічних праць. Аналіз механізмів оцінювання природних та інших туристичних ресурсів здійснювався такими дослідниками, як О.О. Бейдик, Л.С. Гринів, О.В. Живицький, С.П. Кузик, М.В. Грабар, Ю.О. Юхновською, Л.М. Черчик та іншими.

Різні науковці пропонують різні підходи до визначення структури та оцінки туристично-рекреаційного потенціалу.

Наприклад, І. Романюк розглядає туристично-рекреаційну систему як інтеграцію трьох підсистем: природи, населення та виробництва й надання послуг. Вона включає такі елементи, як природні туристично-рекреаційні ресурси, туристи та рекреанти (як тимчасова соціальна група) і трудові ресурси, що забезпечують функціонування системи, а також матеріально-технічні, енергетичні та інформаційні засоби [14].

О. Марченко для аналізу ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу пропонує зосередитися на двох ключових аспектах: природно-екологічних та культурних ландшафтах, а також засобах та умовах здійснення туристично-рекреаційної діяльності [15].

М. Ігнатенко, Л. Мармуть та О. Сарапіна в своїх дослідженнях наголошують на необхідності оцінювання ефективності туристично-рекреаційного потенціалу території на основі чотирьох взаємопов'язаних компонентів: природно-ресурсного, історико-культурного, економічного та

соціального [16]. Вони також підкреслюють важливість визначення показників, що характеризують ці компоненти, з урахуванням кількісної оцінки, структури потенціалу, ступеня використання окремих потенціалів, можливостей використання ресурсів, а також систематичного обліку стану туристично-рекреаційних ресурсів та їхньої ролі для розвитку туризму в регіоні, що можливо за умови створення системи туристичних та рекреаційних реєстрів [16].

Е.Ю. Колбовський пропонує оцінювати туристичний потенціал території за наявністю: цікавих об'єктів історичної спадщини (монастирі, сільські храми, археологічні пам'ятки, місця історичних битв, пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, збережені архітектурні центри сіл); унікальних природних об'єктів та об'єктів, пов'язаних з культурним ландшафтом (парки, старі млини, дамби, водні шляхи, алеї, озера, долини, валуни, джерела); місць, які використовуються для відпочинку (пляжі, місця для таборів, береги озер, ліси, болота, лісопарки, річки для сплаву) [17].

Існує методики визначення ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу території на основі аналізу існуючих методів оцінки. Запропонована базальна оцінка з використанням поправочних коефіцієнтів, що дозволяє отримати не тільки кількісну оцінку компонентів потенціалу, але й визначити частку конкретної території в кожному з них. Ця методика передбачає оцінку таких компонентів, як природний, історичний, культурний та соціально-економічний, а інші компоненти враховуються при коригуванні результатів. Оцінка туристичного потенціалу здійснюється з точки зору абстрактного туриста, який проживає за межами регіону, та охоплює різні види туризму (оздоровчий, пізнавальний, спортивний, бізнесовий, лікувальний). Величину природних, історичних та культурних складових пропонується оцінювати на основі цінності спадщини території.

Загалом, важливими факторами, що впливають на ефективність туристично-рекреаційного потенціалу, є історико-культурний та

інфраструктурний потенціал, а також потенціал природних умов і охоронюваних природних територій.

В останні роки з'являються методологічні розробки, в яких до переліку критеріїв оцінювання додано такі аспекти, як різноманітність ландшафтів та їхня естетична цінність, інтенсивність функціонування міжміських та приміських автобусних сполучень, концентрація та значення архітектурних, археологічних, історичних пам'яток, наявність спортивних споруд, їхній тип та пропускна спроможність, доступність та кількість санаторно-курортних установ, готельних комплексів, культурних закладів, а також наявність та варіативність туристичних маршрутів різної типології. Окрім того, протягом останнього десятиріччя в процесі аналізу туристичних ресурсів дедалі частіше застосовуються геоінформаційні системи.

Оцінка потенціалу будь-якого об'єкта зазвичай включає його порівняння з потенціалом іншого об'єкта. Таким чином, туристичний потенціал об'єкта або території визначається як сукупність природних та створених людиною явищ, умов, можливостей та засобів, які підходять для створення туристичного продукту і організації відповідних подорожей, екскурсій та програм. Тобто, поняття "туристичний потенціал" є більш широким, ніж "туристичний ресурс" [18].

Структура туристичного потенціалу включає різні компоненти, які доцільно розділити на наступні основні групи:

1. Природно-кліматичні компоненти (клімат, ландшафт, екосистеми);
2. Культурно-історичні ресурси (культурна спадщина, мистецькі твори, археологічні знахідки, традиції, етнічні особливості);
3. Інфраструктура;
4. Матеріально-технічна база.

Міжнародний досвід та практика економічної і соціальної політики розвинених країн показують, що географічне положення, природні ресурси та пам'ятки стають економічно цінними завдяки розвитку туризму.

Для детального аналізу можливостей підприємств та компонентів їх ресурсного потенціалу слід розділити середовище функціонування суб'єктів туристичного бізнесу на три основні складові: середовище опосередкованого впливу, середовище безпосереднього впливу та внутрішнє середовище. Наступним кроком є ідентифікація факторів внутрішнього та зовнішнього впливу на процес формування потенціалу туристичних підприємств і подальша їх оцінка.

У міжнародній практиці стратегічного управління для такої оцінки широко використовується PEST-аналіз, який охоплює такі аспекти:

- P – політико-правове середовище (Political and legal environment);
- E – економічне середовище (Economic environment);
- S – соціокультурне середовище (Socio-cultural environment);
- T – технологічне середовище (Technological environment).

Для визначення ступеня впливу на формування туристичного потенціалу підприємств пропонується використовувати методологію, що базується на принципах теорії надійності, яка передбачає оцінювання кожного фактора в межах одиниці з подальшим формуванням узагальненого висновку щодо сукупного впливу кожного елемента зовнішнього середовища на потенціал.

Для оцінки впливу внутрішнього середовища на формування туристичного потенціалу підприємств пропонується застосування SNW-підходу, що є модифікацією SWOT-аналізу, але фокусується лише на сильних та слабких сторонах підприємства з додаванням нейтральної позиції. Тобто, аббревіатура SNW розшифровується як: S (Strength) – сильна сторона, W (Weakness) – слабка сторона, N (Neutral) – нейтральна позиція. Переважання сильних сторін над слабкими та нейтральними створює передумови для формування стійкої конкурентної позиції підприємств на регіональному ринку та ефективної реалізації їх потенціалу з метою досягнення позитивних фінансових результатів, забезпечення економічної стабільності та досягнення стратегічних цілей[19].

Методики оцінки туристичних ресурсів зазвичай враховують обмежену кількість параметрів, що не дозволяє отримати повне уявлення про потенціал розвитку туризму та рекреації в регіоні. Зазвичай оцінюються окремі ресурси, такі як природні, рекреаційні та історико-культурні, а інфраструктурні параметри рідко враховуються. Крім того, в методиках часто відсутні показники ефективності використання ресурсів туризму, як-от стан туристичного попиту та пропозиції, технологічність освоєння ресурсів, державне регулювання туристичної діяльності. Будь-яка сучасна методика комплексної оцінки ресурсів туризму потребує уточнення критеріїв відповідно до природно-кліматичних, ландшафтних умов та особливостей історичного й соціально-економічного розвитку території. Проблеми також виникають у процесі збирання необхідної інформації для проведення комплексного оцінювання ресурсів, а часто надані оцінки є суб'єктивними.

Кількісна оцінка туристичної привабливості на рівні країни, сфери чи регіону є доцільною та необхідною для виявлення територій, розвиток яких може привести до швидких економічних результатів. Підсумовуючи різні підходи до оцінки туристичного потенціалу, можна сказати, що він розглядається як ресурсний потенціал організації, який повинен використовуватися максимально ефективно (за умов операційного менеджменту), економно (за умов логістичного менеджменту) та креативно (за умов інноваційного менеджменту).

Доведено, що у сфері послуг першочергову роль відіграє не розмір підприємства, а його репутація та досвід в обслуговуванні. Особливо за умов нестабільного ринкового попиту, зменшення активності подорожуючих та поширення системи електронного продажу туристичних послуг, значення репутації та виконання взятих зобов'язань формують "ціну іміджу" підприємства. Коли інші параметри рівні, споживач віддає перевагу організації з позитивним брендом, хорошими відгуками та стабільним фінансовим станом.

Запропонована в [19] модель оцінювання, наведена на рис. 1.1, повинна бути доповнена результатами оцінки туристичного балансу, потенціалу

(ресурсів) країни відвідування на рівні дестинацій або кластерів; клієнтського потенціалу (шкала потреб туристів), репутаційного потенціалу та інтелектуального капіталу на рівні туристичного підприємства як сервісної організації з високою якістю обслуговування та довірою до продукту підприємства.

На основі дослідження методів оцінки потенціалу туристично-рекреаційної галузі регіону можна сформулювати наступні висновки:

- потенціал туристично-рекреаційної галузі регіону – це інтегральна характеристика поточних і майбутніх можливостей економічної системи перетворювати вхідні ресурси за допомогою управлінських здібностей у економічні блага, максимально задовольняючи суспільно-економічні інтереси.

- структура потенціалу туризму та рекреації регіону поділяється на об'єктні та суб'єктні складові. Об'єктні складові пов'язані з матеріально-речовинною та особовою формою потенціалу, до них належать інноваційний потенціал, виробничий потенціал, фінансовий потенціал та потенціал відтворення.

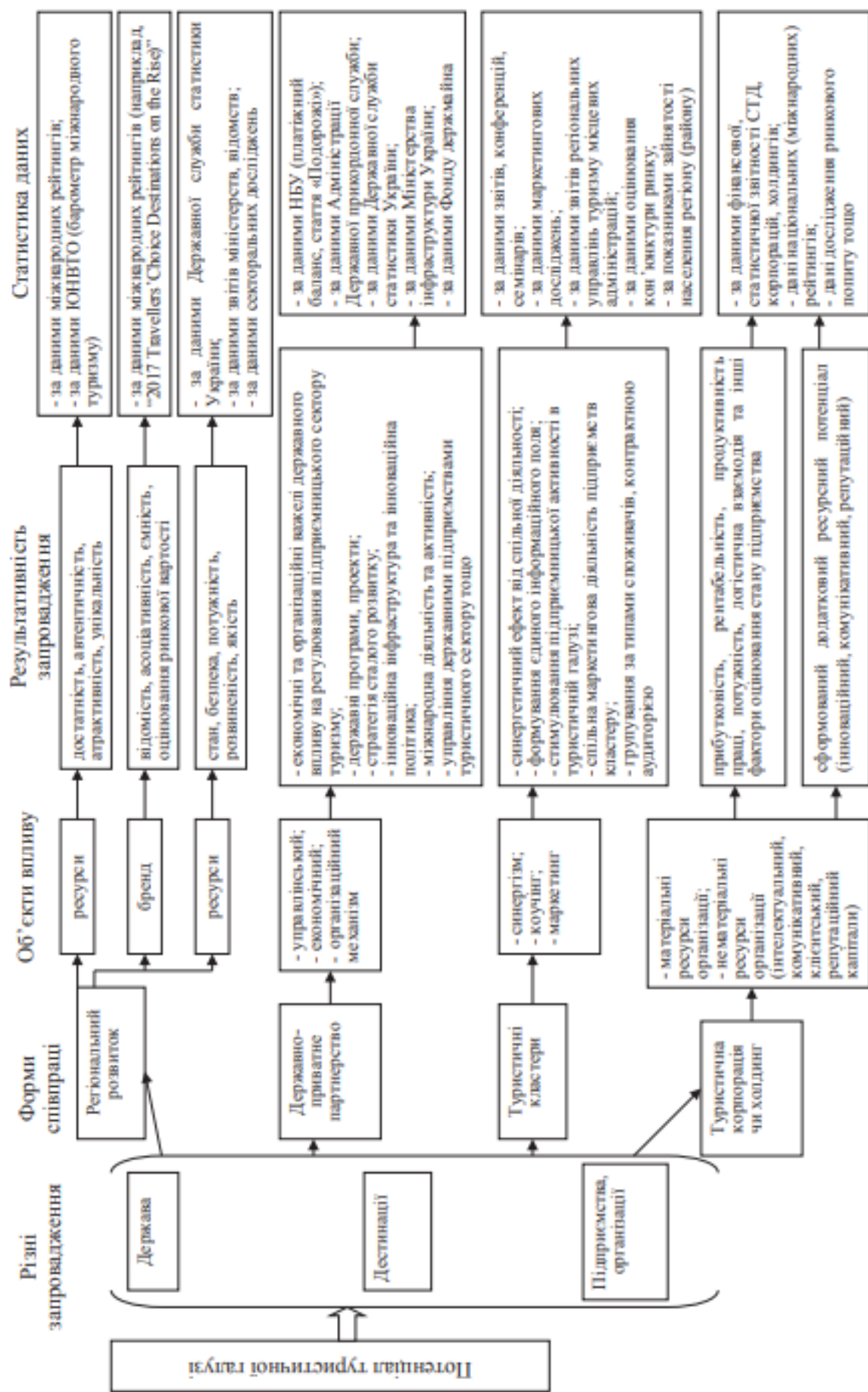

Рис. 1.1
 Модель оцінювання потенціалу туристичної галузі на різних рівнях його реалізації [19]

Висновки до розділу 1

1. Регіональний рекреаційний туризм є життєво-важливою складовою сталого розвитку. Його вплив на економічне зростання, збереження культури, довкілля та якість життя підкреслює його важливість. Розвиваючи місцеву економіку, шануючи культурну спадщину, захищаючи навколишнє середовище та покращуючи добробут жителів і відвідувачів, регіональний рекреаційний туризм виявляється незамінним надбанням. Оскільки громади продовжуватимуть визнавати та використовувати ці переваги, регіональний туризм, безсумнівно, відіграватиме ключову роль у формуванні стійкого та процвітаючого майбутнього для всіх.

2. Рекреаційний туризм значно розвивався протягом століть під впливом культурних, економічних і технологічних змін. Історична ретроспектива рекреаційного туризму засвідчує еволюцію людської допитливості, адаптивних здібностей та прагнення до дослідження та організації дозвілля. Від ранніх туристичних практик до сучасних туристичних тенденцій, еволюція рекреаційного туризму відображає ширші суспільні зміни та мінливі уподобання мандрівників.

3. Потенціал туристично-рекреаційної галузі регіону – це інтегральна характеристика поточних і майбутніх можливостей економічної системи перетворювати вхідні ресурси за допомогою управлінських здібностей у економічні блага, максимально задовольняючи суспільно-економічні інтереси.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1 Дослідження стану туристичної рекреаційної діяльності в Україні

Україна має значний туристичний потенціал завдяки унікальному поєднанню історико-культурної спадщини та природних багатств. Її географічне положення та кліматичні умови, разом із різноманітними рекреаційними ресурсами, створюють сприятливі умови для розвитку туризму як однієї з провідних галузей національної економіки.

Для успішного розвитку туристичної сфери необхідно створювати якісний туристичний продукт, розвивати інфраструктуру, залучати інвестиції та формувати позитивний імідж країни. Важливими є також рішення в галузі міського дизайну та ефективні стратегії просування. Усі ці заходи потребують надійної інформаційної бази, що ґрунтується на кількісних показниках та статистичних даних.

Туристично-рекреаційна діяльність відіграє все більшу роль як у підприємницькій діяльності, так і в соціальному житті. Вона є важливим джерелом доходів для державного бюджету, сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню міжнародного авторитету України. Соціальне значення цієї діяльності полягає у забезпеченні можливостей для відпочинку та відновлення сил, раціонального використання вільного часу та підвищення рівня освіти громадян. За даними світових звітів, внесок туризму в економіку розвинених країн становить близько 10% ВВП. В Україні у 2019 році цей показник сягнув 11,6%, що відповідає 412 498 376 тис. грн. 2019 рік був визнаний успішним для світового туризму, з часткою у ВВП 10,3%.

Ключовим показником для оцінки туристичного потенціалу регіону є кількість прибулих туристів. Аналіз динаміки туристичних потоків у період до 2020 року показує спад в'їзного туризму, що призвело до від'ємного сальдо

туристичних потоків у 2015-2019 роках. Останнє позитивне сальдо було зафіксовано у 2013 році і становило 909,94 тис. осіб. Після введення безвізового режиму з ЄС у 2017 році виїзний туристичний потік демонстрував стійке зростання (рис. 2.1.)[20].

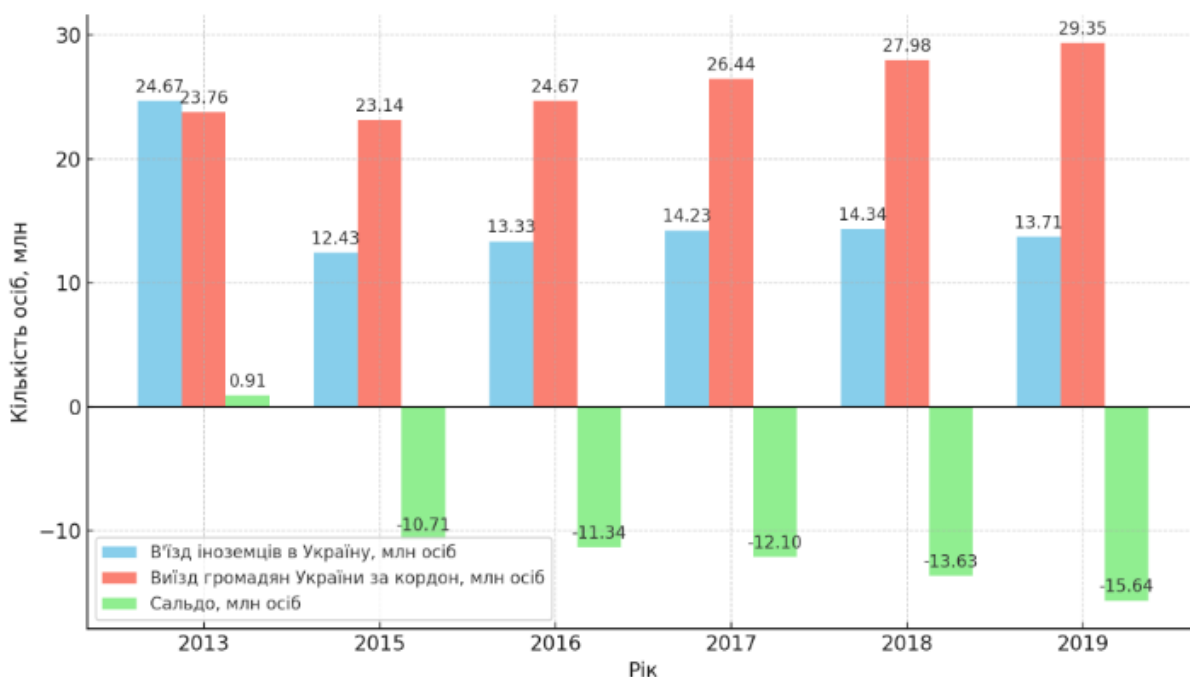

Рис. 2.1 В'їзд та виїзд громадян України та іноземців у докризові роки

Аналіз розподілу туристів за метою відвідування у докризові роки представлено в таблиці 2.1.

Аналіз даних таблиці 2.1 показує, що у 2019 році загальна кількість туристів зменшилась до 13,518,416 осіб у порівнянні з 14,080,626 осіб у 2018 році.

У обидва роки переважна більшість туристів відвідували Україну з метою туризму: 96.92% у 2018 році та 97.21% у 2019 році.

Відсоток туристів, які відвідували країну з інших причин, таких як службова, ділова, приватна, культурний та спортивний обмін, незначний. Проте частка культурного та спортивного обміну дещо збільшилася з 0.76% у 2018 році до 1.03% у 2019 році.

Розподіл в'їзного потоку за метою відвідування

Роки	одиниці	служба	ділова	туризм	приватна	навчання	релігійна	культурний та спортивний обмін	транзит
2018	осіб	47402	2289	17239	13900181	4526	16	28	108945
	%	0,33	0,02	0,12	96,92	0,03	0,00	0,00	0,76
Всього	осіб	14080626							
	%	98,18							
2019	осіб	31470	1480	14865	13326997	3016	0	0	140588
	%	0,23	0,01	0,11	97,21	0,02	0,00	0,00	1,03
Всього	осіб	13518416							
	%	98,61							

У 2019 році не було жодного випадку відвідування країни з метою навчання чи релігійних цілей, у порівнянні з незначною кількістю таких відвідувачів у 2018 році.

Таким чином цей аналіз показує, що основним мотивом для відвідування України залишається туризм, з незначними змінами у кількості туристів в інших категоріях.

Традиційно лідерами за кількістю в'їздів в Україну були сусідні країни, хоча їхня частка поступово зменшувалася з 85,5% у 2019 році до 80,7%. Це частково пов'язано зі змінами в Митному кодексі України, що набули чинності 1 січня 2018 року та обмежили безмитне перевезення товарів через кордон. На тлі зменшення прикордонної торгівлі у 2019 році порівняно з 2018 роком, спостерігалися позитивні зміни у структурі в'їзного туристичного потоку з країн, що не є сусідніми (рис. 3.2).

Найбільше туристів в Україну прибувало з Молдови (36%), Білорусі (20%) та Росії (12%). У 2019 році значно зросла кількість туристів з Литви (на 32%), Латвії (на 18,1%), Німеччини (на 17,5%), Канади (на 11,4%) та Китаю (на 11,1%). Також спостерігалася тенденція до зростання потоків з Франції (на 6%),

США (на 5,6%), Чехії (на 5,6%), Італії (на 3,9%), Великобританії (на 2,7%), Болгарії (на 2,4%) та відновлення потоку з Грузії (на 4,5%)[20].

Незважаючи на обмеження, пов'язані з пандемією, у 2019 році приріст виїзного туризму з України становив 4,9% (у 2018 році – 5,8%). Основні напрямки подорожей українців до 2020 року відображено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Країни, які найчастіше відвідували українці протягом докризових років

№ п/н	Країни	Роки				
		2015	2016	2017	2018	2019
1	Польща	9,5	10,1	10	10	4,6
2	Росія	4,1	3,9	4,4	4,2	2,1
3	Угорщина	2,4	2,9	3,1	3,2	1,6
4	Молдова	1,7	1,7	1,7	1,7	0,7
5	Білорусь	1,3	1,1	1,2	1,4	0,6
6	Румунія	0,7	0,9	1	1,2	0,5
7	Туреччина	0,5	0,9	1,2	1,2	0,6
8	Єгипет	0,3	0,4	0,7	1,1	0,7
9	Словаччина	0,8	0,9	0,9	0,9	0,5
10	Німеччина	0,3	0,3	0,3	0,5	0,3

Загальні тенденції відвідувань українцями різних країн протягом докризових 20-24 років: найбільш відвідувана країна українцями протягом 2015-2019 років була Польща, що пов'язано з економічними або політичними змінами. Спостерігається зростання до 2018 року (з 9.5% у 2015 до 10.1% у 2016), але значне зниження у 2019 році до 4.6%. Спостерігалось стабільне зниження відвідувань, з 4.1% у 2015 році до 2.1% у 2019 році до Росії пов'язано з політичними факторами.

Зниження відвідувань Угорщини та Молдови у 2019 році: Можливо, це пов'язано з іншими привабливими напрямками або змінами у візовій політиці. Також можна бачити незначні коливання у відвідуваннях інших країн – відносно стабільні показники з невеликими коливаннями.

Сухопутний кордон з країнами ЄС у 2019 році перетнуло близько 30,5 млн українців (приблизно по 15 млн на в'їзд та виїзд). Цей показник збільшився на 0,5 млн порівняно з попереднім роком. Варто зазначити, що тенденція до зростання пасажиропотоку в країни ЄС спостерігалася ще до введення безвізового режиму.

Найбільш популярними напрямками для українців були Польща (9,9 млн), Росія (3,9 млн, зменшення на 6%) та Угорщина (3,4 млн, збільшення на 5%). Зміни в структурі виїзного туризму також відобразилися на зростанні популярності таких країн, як Катар (+37%), Єгипет (+36%), Грузія (+23%), Туреччина (+21%), ОАЕ (+20%) та Кіпр (+15%). Збільшився потік українців і до європейських країн, зокрема Німеччини (+31%), Італії (+26%), Португалії (у 33 рази), Австрії (у 1,9 рази), Іспанії (у 1,6 рази), Греції (+46%), Франції (+13%) та Чехії (+38%). Збільшилася кількість подорожей до Канади, Норвегії, Ісландії, Ірландії та Люксембургу[20].

Загалом, транспортна інфраструктура України, особливо автомобільні дороги, значно відстає від рівня розвинених країн, що є однією з головних перешкод для підвищення конкурентоспроможності українського туризму (табл. 2.3).

Туризм є важливим фактором економічного розвитку для багатьох країн світу. Він охоплює широкий спектр економічних секторів, що ускладнює точну оцінку кількості зайнятих у цій сфері. Складність полягає також у специфіці роботи в туристичній галузі та її тісних зв'язках з іншими секторами економіки.

Одним із пріоритетів регіональної політики є регулювання зайнятості, що сприяє реалізації трудових прав населення. Регіональний ринок праці забезпечує залучення робочої сили до виробничого процесу відповідно до економічної ситуації та ринкових вимог. Праця в сфері туризму є

різноманітною та включає розумову і фізичну діяльність, організаторську та виконавчу роботу, складну і просту працю, самоорганізовану і регламентовану діяльність, творчу та рутинну роботу.

Таблиця 2.3

Порівняльні дані щодо мереж автомобільних шляхів у докризові роки

Критерії	Площа, тис. кв.км	Населення, тис.	Довжина мережі автошляхів, тис.км	Довжина мережі автошляхів/пл оща	Довжина мережі автошляхів/1 тис.чол.
Канада	9 984	37 600	1 042	0,1	27,713
Франція	640	67 022	965	1,5	14,398
Німеччина	357	83 019	644	1,8	7,757
Польща	312	38 433	423	1,3	11,006
Румунія	238	19 401	86	0,4	4,433
Болгарія	110	7 000	41	0,4	5,857
Україна	603	42 500	172	0,004	4,047
РФ	17 098	146 793 315	1 452	0,010	0,010

Розвиток туризму має як прямий, так і непрямий вплив на економіку. Прямий вплив полягає у фінансових надходженнях туристичних підприємств, забезпеченні працівників галузі, створенні нових робочих місць та збільшенні податкових відрахувань. Непрямий вплив полягає у мультиплікативному ефекті, тобто розвитку суміжних галузей, які обслуговують туристів: роздрібна торгівля, громадське харчування, побутові послуги, зв'язок, виробництво сувенірів, сільське господарство, транспорт, будівництво, реклама, культура та розваги. Це сприяє підвищенню зайнятості та доходів населення. Досвід таких країн, як Франція та Іспанія, показує, що створення ста місць для розміщення туристів призводить до появи 20-25 нових робочих місць для їх обслуговування. Вартість створення одного робочого місця в туризмі значно нижча (у 20 разів), ніж у промисловості.

У 2019 році в галузях, пов'язаних з обслуговуванням відвідувачів (без урахування роздрібної торгівлі), працювало 568 539 осіб, що становить 4% від

загальної кількості зайнятого населення країни. У 2019 році в Україні діяло 538 туроператорів, 3903 турагентів (1259 юридичних та 2644 фізичних осіб) та 223 суб'єкти екскурсійної діяльності (70 юридичних та 153 фізичних особи). Порівняно з 2018 роком кількість туроператорів зросла на 1,7%, турагентів – на 9,5%, а суб'єктів екскурсійної діяльності – на 12,06%. Попри незначне збільшення кількості суб'єктів туристичної діяльності, у 2019 році спостерігалася значне зростання доходів юридичних осіб, що надають туристичні послуги (туроператори, турагенти та екскурсоводи), – понад 52% порівняно з 2018 роком. Доходи фізичних осіб (турагентів та екскурсоводів) також зросли – понад 35%.

У 2019 році найбільша кількість суб'єктів туристичної діяльності була зареєстрована у Дніпропетровській (429), Львівській (420) та Одеській (292) областях. Проте найбільша концентрація цих суб'єктів спостерігалася у Києві – 1230 одиниць.

Важливим показником розвитку туристично-рекреаційного потенціалу є дані про кількість і вартість проданих туристичних путівок, а також кількість туроднів за цими путівками. Для ефективного управління діяльністю турагентів і туроператорів необхідно аналізувати тенденції продажу туристичних путівок, зокрема середні показники, структуру, динаміку та вплив різних факторів.

У 2019 році кількість проданих туристичних путівок зросла на 39,02% порівняно з 2018 роком. Вартість реалізованих путівок також демонструвала зростання протягом усього періоду спостереження. У 2019 році на вартісні показники найбільше вплинули ціни, що відображено у значному збільшенні середньої вартості однієї путівки, проданої як юридичними, так і фізичними особами-підприємцями. Кількість днів за проданими туроператорами путівками збільшилася на 16%, а за путівками, реалізованими фізичними особами-підприємцями, – на 24%.

У період з 2020 по 2024 роки галузь зазнала значних змін під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Важливими аспектами аналізу є вивчення

динаміки туристичних потоків, розвитку інфраструктури, державної підтримки та впливу глобальних тенденцій на вітчизняний ринок туризму.

Пандемія COVID-19, яка розпочалася у 2020 році, значно вплинула на туристичну галузь України. Введення карантинних заходів, обмеження на пересування та закриття кордонів призвели до значного скорочення туристичних потоків. За даними Державного агентства розвитку туризму України, кількість іноземних туристів, що відвідали країну у 2020 році, зменшилася на 80% у порівнянні з 2019 роком. Внутрішній туризм також зазнав втрат, проте деякі регіони змогли адаптуватися до нових умов, розвиваючи екотуризм та внутрішні туристичні маршрути.

З поступовим зняттям карантинних обмежень у 2021-2022 роках спостерігалось поступове відновлення туристичної активності. Державна підтримка, зокрема програми з розвитку внутрішнього туризму, сприяли збільшенню кількості внутрішніх туристичних поїздок. Заходи, спрямовані на покращення туристичної інфраструктури, такі як реконструкція доріг, модернізація туристичних об'єктів та створення нових туристичних маршрутів, позитивно вплинули на галузь.

Російське вторгнення в Україну у 2022 році стало ще одним важким випробуванням для туристично-рекреаційної діяльності. Військові дії призвели до значного зниження туристичних потоків, особливо в східних та південних регіонах країни. Тимчасова окупація та руйнування інфраструктури ще більше погіршили ситуацію. Однак західні регіони країни, які залишилися відносно безпечними, стали новими центрами внутрішнього туризму та рекреації.

Державна підтримка туристичної галузі залишалася критично важливою у період 2020-2024 років. Уряд впроваджував різні програми для стимулювання відновлення галузі, зокрема субсидії для туристичних компаній, підтримка малого та середнього бізнесу у сфері туризму, а також активне залучення міжнародних організацій для фінансування відновлювальних робіт.

Розвиток медичного туризму також набув популярності, зокрема завдяки високому рівню медичних послуг та відносно низьким цінам у порівнянні з

європейськими країнами. Додатково, активізація культурного туризму сприяла збільшенню кількості подій та фестивалів, що привертали увагу як внутрішніх, так і іноземних туристів.

Незважаючи на виклики, туристично-рекреаційна діяльність в Україні демонструвала ознаки адаптації та розвитку. Підвищений інтерес до екологічного та культурного туризму, розвиток інноваційних підходів до промоції туристичних продуктів, використання цифрових технологій та активне залучення соціальних мереж стали важливими трендами у галузі.

Стан туристично-рекреаційної діяльності в Україні у період 2020-2024 років характеризувався як складний, але перспективний. Незважаючи на значні втрати, спричинені пандемією COVID-19 та військовими діями, галузь демонструвала здатність до відновлення та адаптації до нових умов. Державна підтримка, розвиток внутрішнього туризму та інноваційні підходи до управління туристичними ресурсами є ключовими факторами, що сприяли відновленню та подальшому розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Україні.

2.2 Аналіз сучасних проблем розвитку регіонального рекреаційного туризму

Основні сучасні проблеми розвитку регіонального рекреаційного туризму в Україні у 2019 – 2024 рр. можна розділити на декілька ключових аспектів:

1. Економічні проблеми

1.1. Недостатнє фінансування: Останні п'ять років продемонстрували значну недостатність інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури в Україні. Ця проблема впливає на всі аспекти туристичної індустрії, від доріг і транспортної інфраструктури до готелів, ресторанів та розважальних комплексів.

Однією з ключових проблем є брак інвестицій у дорожню інфраструктуру що призводить до того, що туристичні маршрути залишаються недоступними або маловідомими для більшості мандрівників.

Готельний сектор також страждає від браку інвестицій. Невелика кількість доступних сучасних готелів і баз відпочинку, особливо в регіонах з великим туристичним потенціалом, таких як Карпати чи узбережжя Чорного моря, знижує привабливість цих місць для туристів. Багато існуючих готелів не відповідають міжнародним стандартам, що змушує туристів шукати альтернативні місця для відпочинку в інших країнах.

Ресторани і заклади громадського харчування є важливою частиною туристичної інфраструктури. Однак, через брак інвестицій, цей сектор також відстає від кращих загальносвітових показників. Недостатній рівень обслуговування, обмежений асортимент страв і низька якість продуктів харчування відлякують туристів. Крім того, відсутність інвестицій у навчання та підвищення кваліфікації персоналу призводить до низького рівня сервісу.

За останні п'ять років інвестиції у розвиток розважальних комплексів та атракцій сфери були мінімальними. Недостатня кількість сучасних парків розваг, музеїв, театрів та інших культурних закладів знижує конкурентоспроможність України на світовому туристичному ринку. Туристи, які шукають нові враження та якісний відпочинок, обирають інші країни з розвиненою інфраструктурою.

Наслідки браку інвестицій у туристичну інфраструктуру мають довгостроковий характер. Відсутність сучасних доріг, готелів, ресторанів та розважальних комплексів обмежує можливості для розвитку туризму та знижує його вклад у економіку країни. За даними Державної служби статистики України, частка туризму у ВВП країни залишається на низькому рівні і не перевищує 2%. Для порівняння, у сусідніх країнах цей показник досягає 5-10%.

Для вирішення цієї проблеми необхідні комплексні заходи. По-перше, потрібно збільшити державні та приватні інвестиції у розвиток інфраструктури. Це включає ремонт і будівництво нових доріг, модернізацію готелів та

ресторанів, а також створення сучасних розважальних комплексів. По-друге, важливо розробити ефективні програми підтримки малого і середнього бізнесу у сфері туризму, що сприятиме створенню нових робочих місць і підвищенню рівня обслуговування. По-третє, необхідно активізувати міжнародне співробітництво та залучати іноземні інвестиції.

1.2. Нестабільність економічної ситуації: коливання валютного курсу, інфляція та економічна криза також впливають на туристичний потік і здатність місцевих підприємств підтримувати та розвивати свої послуги. Останні п'ять років українська економіка переживає значні виклики, зокрема коливання валютного курсу, високу інфляцію та періодичні економічні кризи. Ці фактори мають суттєвий вплив на туристичний потік та здатність місцевих підприємств підтримувати і розвивати свої послуги.

За даними Національного банку України (НБУ), курс гривні до долара США коливався протягом останніх п'яти років від 25 грн/USD у 2019 році до пікового значення понад 41,4 грн/USD у 2024 році, що було зумовлено економічними потрясіннями, зокрема повномасштабною війною. Такі коливання валютного курсу безпосередньо впливають на вартість туристичних послуг. З одного боку, здешевлення гривні робить Україну більш привабливою для іноземних туристів через зниження цін на послуги в доларовому еквіваленті. З іншого боку, це ускладнює фінансове планування для місцевих підприємств, які залежать від імпортованих товарів та послуг, що зростають у вартості.

Інфляція залишається однією з головних економічних проблем України для розвитку внутрішнього регіонального туризму. Згідно з даними Державної служби статистики України, рівень інфляції коливався від 4,1% у 2019 році до 26,6% у 2022 році. У 2023 році він знизився до 5,1%. У 2024 році – 9.7% (на грудень 2024 р.). Висока інфляція призводить до зростання цін на харчові продукти, паливо, комунальні послуги та інші витрати, що суттєво впливає на туристичну індустрію. Підприємства змушені підвищувати ціни на свої послуги, що може відлякувати як внутрішніх, так і іноземних туристів. Крім

того, інфляція знижує купівельну спроможність місцевого населення, що також негативно позначається на внутрішньому туризмі.

Економічні кризи, які періодично виникають в Україні, мають довгострокові наслідки для туристичної галузі. Наприклад, криза 2020 року, спричинена пандемією COVID-19, призвела до суттєвого скорочення туристичного потоку. Хоча у 2021 р. спостерігалось часткове відновлення туристичного потоку, повномасштабна війна 2022 року знову спричинила різке падіння.

Місцеві підприємства туристичної індустрії зазнають значних труднощів у таких умовах. Високі витрати на обслуговування, низький попит та нестабільність валютного курсу ускладнюють планування і розвиток. Багато підприємств змушені скорочувати штат, знижувати якість послуг або навіть закриватися. Для підтримки туристичної галузі необхідні заходи на державному рівні, зокрема програми фінансової підтримки, податкові пільги та інвестиції у розвиток інфраструктури.

2. Інфраструктурні проблеми

2.1. Погана транспортна доступність. Низька якість доріг, обмеженість транспортних маршрутів та недостатня кількість рейсів створюють суттєві перешкоди для розвитку внутрішнього та в'їзного туризму. Згідно з даними Державного агентства автомобільних доріг України, понад 90% автомобільних шляхів потребують капітального ремонту або реконструкції. Наприклад, у 2019 році лише 3 000 км доріг були відремонтовані з 170 000 км загальної мережі. У 2020 році ця цифра зросла до 4 000 км, але в умовах військової агресії та економічної кризи 2022 року темпи ремонту значно знизилися, і в 2023 році було відремонтовано лише 2 500 км доріг [20].

Обмеженість транспортних маршрутів є ще однією серйозною проблемою. За даними "Укрзалізниці", кількість пасажирських поїздів зменшилася з 146 у 2019 році до 110 у 2023 році. Це пов'язано з недостатнім фінансуванням та потребою модернізації залізничного парку. Крім того, багато популярних туристичних напрямків мають обмежену кількість прямого

залізничного сполучення, що змушує туристів користуватися некомфортними і часом небезпечними автобусними перевезеннями.

Авіаційний транспорт також зазнає труднощів. За даними Державіаслужби України, кількість внутрішніх авіарейсів знизилася. Основними причинами були високі ціни на авіапаливо, недостатня кількість сучасних літаків та інфраструктурні обмеження в аеропортах та повномасштабне вторгнення. Крім того, багато регіональних аеропортів не мають належних умов для прийому великої кількості пасажирів, що також знижує привабливість авіаперельотів (табл.2.4).

Таблиця 2.4

**Обсяг пасажиропотоку авіатранспортом в Україні за даними
Державіаслужби України (2019-2024 рр)**

Рік	Пасажиропотік (млн)	Зміна порівняно з попереднім роком	Примітки
2019	24,33	—	До-ковідний рік
2020	8,66	-64,40%	Початок пандемії COVID-19
2021	16,22	+87,2%	Відновлення після пандемії
2022	Дані відсутні (через повномасштабне вторгнення)	—	Більшість аеропортів закриті
2023			
2024			

Кількість іноземних туристів в Україні за роками (орієнтовні дані) наведено в таблиці 2.5

2019 рік: Близько 13,6 - 13,7 мільйона. Цей рік вважається "до-ковідним" і був досить успішним для українського туризму.

2020 рік: Значне падіння через початок пандемії COVID-19. Точні цифри різняться, але можна говорити про спад у кілька разів порівняно з 2019 роком.

2021 рік: Початок відновлення після пандемії. За даними Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ), Україну відвідали понад 4 мільйони

іноземних туристів, що майже на 26% більше, ніж у 2020 році. Проте, це все ще значно менше, ніж у 2019 році.

2022 рік: Через повномасштабне вторгнення Росії та закриття повітряного простору, туристичний потік практично зупинився. Точні цифри відсутні, але можна стверджувати, що він був мінімальним.

2023 рік: Початок поступового відновлення, але в умовах війни. За даними Укрінформ, Україну відвідали понад 4 мільйони іноземців, що на 26,3% більше, ніж у 2020 році. Важливо зазначити, що значну частину цих візитів могли скласти не туристичні поїздки, а ділові, волонтерські тощо [21].

2024 рік: Прогнозувати точну кількість поки складно. Все залежить від розвитку ситуації в країні.

Таблиця 2.5

Кількість іноземних туристів в Україні за роками (орієнтовні дані)

Рік	Кількість іноземних туристів (орієнтовно)	Основні фактори впливу	Джерела
2019	~13,6 - 13,7 мільйона	"До-ковідний" рік, відносно стабільна ситуація	Мінфін, DW
2020	Значне падіння (у кілька разів менше, ніж у 2019)	Початок пандемії COVID-19, обмеження на подорожі	Оцінки на основі загального спаду туристичного потоку
2021	Понад 4 мільйони (+26% порівняно з 2020)	Початок відновлення після пандемії, послаблення обмежень	ДАРТ, DW
2022	Мінімальна кількість (практично нульовий потік)	Повномасштабне вторгнення Росії, закриття повітряного простору, бойові дії	Оцінки на основі загальної ситуації в країні
2023	Понад 4 мільйони (+26,3% порівняно з 2020)	Поступове відновлення в умовах війни, можлива зміна структури туристичного потоку (збільшення кількості ділових та волонтерських візитів)	Укрінформ
2024	Дані відсутні (рік ще не закінчився)	Подальший розвиток ситуації в країні, безпекова ситуація, економічні фактори	—

Для подолання цих проблем необхідні комплексні заходи. По-перше, потрібно збільшити державні та приватні інвестиції у ремонт та модернізацію

дорожньої інфраструктури. По-друге, важливо розширити мережу залізничних маршрутів та оновити парк поїздів. По-третє, необхідно розвивати авіаційний транспорт, зокрема, підтримувати регіональні аеропорти та стимулювати авіакомпанії до збільшення кількості внутрішніх рейсів.

У підсумку, низька якість доріг, обмеженість транспортних маршрутів і недостатня кількість рейсів значно обмежують доступ туристів до регіонів України. Для поліпшення ситуації необхідні значні інвестиції та зусилля з боку держави та приватного сектору.

2.2. Неналежний стан туристичних об'єктів, відсутність належного догляду за природними та культурними пам'ятками, недостатнє фінансування їхнього збереження та розвитку в Україні. Протягом останніх п'яти років проблема збереження та розвитку природних і культурних пам'яток в Україні залишається гострою. Відсутність належного догляду та недостатнє фінансування негативно впливають на стан багатьох об'єктів національної спадщини, що в свою чергу знижує туристичну привабливість країни.

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, понад 40% природних заповідників та національних парків потребують термінового фінансування для проведення ремонтно-реставраційних робіт. Наприклад, у 2019 році на збереження природних пам'яток було виділено лише 1,2 мільярда гривень, що становило 0,1% від загального державного бюджету. У 2020 році ця сума зросла до 1,5 мільярда гривень, але через економічні труднощі та військові дії у 2022 році фінансування скоротилося до 900 мільйонів гривень. У 2023 році фінансування дещо відновилося до 1,1 мільярда гривень, але цього все одно недостатньо для підтримання природних об'єктів у належному стані [<https://mepr.gov.ua/>].

Культурні пам'ятки також страждають від браку фінансування. За даними Міністерство культури та стратегічної комунікації України, понад 70% історико-культурних об'єктів потребують реставрації. Наприклад, Софійський собор у Києві, внесений до списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, потребує капітального ремонту. У 2019 році на реставраційні роботи

культурних об'єктів було виділено 800 мільйонів гривень, що становило 0,07% від загального державного бюджету. У 2020 році ця сума збільшилася до 1 мільярда гривень, але у 2022 році скоротилася до 600 мільйонів гривень через економічну кризу. У 2023 році фінансування частково відновилося до 700 мільйонів гривень [22].

Відсутність належного догляду та фінансування призводить до занепаду пам'яток, що негативно впливає на туристичний потік. За даними Державного агентства розвитку туризму України, кількість відвідувачів природних та культурних пам'яток зменшилася з 25 мільйонів у 2019 році до 18 мільйонів у 2023 році. Це зменшення пояснюється погіршенням стану об'єктів та зниженням їхньої привабливості для туристів. Наприклад, відвідуваність Карпатського національного природного парку знизилася з 1,2 мільйона туристів у 2019 році до 800 тисяч у 2023 році [21]

Для вирішення проблеми необхідні комплексні заходи. По-перше, слід збільшити державне фінансування на збереження та реставрацію природних і культурних пам'яток. По-друге, важливо залучати приватні інвестиції та міжнародну допомогу. По-третє, необхідно створити ефективні механізми контролю за використанням виділених коштів та забезпечити прозорість фінансування.

Відсутність належного догляду за природними та культурними пам'ятками, а також недостатнє фінансування їхнього збереження та розвитку, становить серйозну загрозу для туристичної привабливості України. Лише через збільшення інвестицій, покращення управління та активізацію міжнародного співробітництва можна забезпечити належний стан національної спадщини та сприяти розвитку туризму.

У 2022 році, з початком повномасштабної війни, значна частина бюджетних коштів була перенаправлена на оборону, що призвело до фактичного замороження багатьох реставраційних та консерваційних проєктів. У 2024 році ситуація залишається складною, хоча й спостерігаються окремі ініціативи щодо відновлення фінансування..

3. Соціальні проблеми

3.1. Недостатня підготовка кадрів. Згідно з даними Державного агентства розвитку туризму України, станом на 2023 рік у сфері туризму працює приблизно 250 тисяч осіб, але лише 35% з них мають відповідну кваліфікацію або досвід роботи. У 2019 році цей показник складав близько 45%, що свідчить про негативну тенденцію. Причинами цього є відсутність сучасних програм навчання та невелика кількість закладів, що пропонують спеціалізовану освіту в галузі туризму.

Однією з головних проблем є відсутність достатньої кількості програм професійного навчання та тренінгів. За даними Міністерства освіти і науки України, у 2023 році лише 12% освітніх закладів пропонували спеціалізовані курси з туризму, тоді як у 2019 році цей показник складав 20%. Крім того, фінансування програм професійного розвитку значно знизилося: у 2023 році було виділено лише 50 мільйонів гривень на ці потреби, що на 30% менше порівняно з 2019 роком [23].

Недостатня кількість кваліфікованих спеціалістів призводить до зниження якості обслуговування та конкурентоспроможності українського туризму на міжнародній арені. Згідно з опитуванням, проведеним Державним агентством розвитку туризму у 2022 році, 65% туристів висловили незадоволення рівнем обслуговування, що є значним фактором, що стримує розвиток галузі.

3.2. Низький рівень обслуговування. До 2022 року, коли туристичний потік в Україні демонстрував позитивну динаміку, проблема недостатнього сервісу вже була актуальною. Згідно з дослідженнями та відгуками туристів, основними недоліками були:

- недостатня кваліфікація персоналу: Часто працівники не володіли належними знаннями та навичками у сфері обслуговування, іноземними мовами, стандартами гостинності;

- застаріла матеріально-технічна база: Значна частина готелів та ресторанів, особливо в регіонах, потребувала модернізації та оновлення обладнання;
- відсутність клієнтоорієнтованого підходу: Недостатня увага до потреб клієнтів, повільне реагування на запити, конфліктні ситуації;
- низький рівень володіння іноземними мовами: Це створювало значні незручності для іноземних туристів;

Пандемія COVID-19 у 2020-2021 роках та повномасштабна війна з Росією з 2022 року внесли суттєві корективи в туристичну галузь. З одного боку, відбулося різке скорочення кількості туристів, що призвело до тимчасового зниження навантаження на персонал. З іншого боку, війна спричинила відтік кваліфікованих кадрів за кордон та мобілізацію, що посилює проблему дефіциту професіоналів після початку часткового відновлення галузі у 2023 році.

Аналіз відгуків туристів на онлайн-платформах [24, 25] за останні роки підтверджує наявність проблем з сервісом. Серед найбільш поширених скарг (рис. 2.2):

- неуважний та непрофесійний персонал, хамство, некомпетентність, повільне обслуговування;
- невідповідність опису готелю/ресторану реальності, недостовірна інформація про послуги, стан номерів/закладів;
- проблеми з чистотою та гігієною, брудні номери, неякісне прибирання, недотримання санітарних норм;
- високі ціни при низькій якості сервісу: невідповідність вартості послуг рівню обслуговування.

4. Екологічні проблеми

4.1. Екологічне забруднення: Незадовільний стан навколишнього середовища, забруднення водойм, лісів та інших природних територій через нерегульовану господарську діяльність.

4.2. Відсутність екологічної освіти: Низький рівень екологічної свідомості серед місцевого населення та туристів, відсутність програм екологічного виховання.

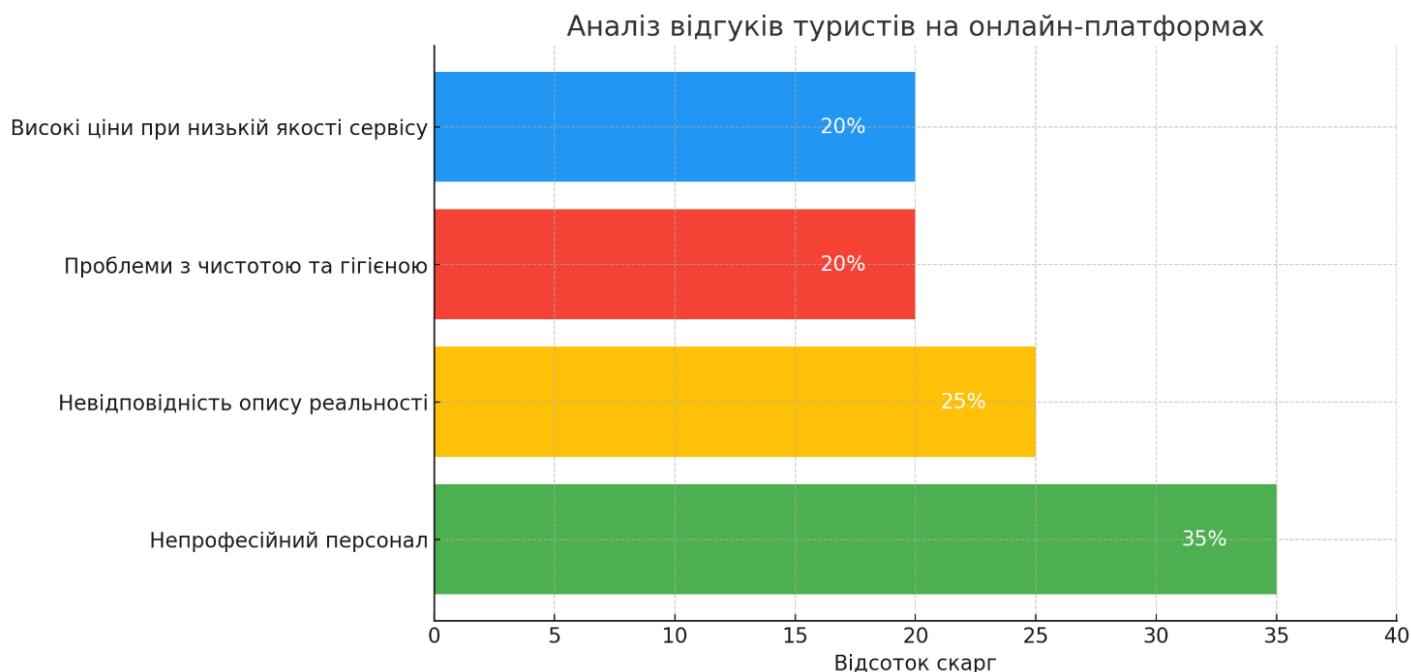

Рис. 2.2 Поширеність основних проблем з сервісом у готелях та ресторанах України за відгуками туристів на онлайн-платформах.

5. Маркетингові проблеми

5.1. Низький рівень промоції: Відсутність ефективної маркетингової стратегії, недостатня реклама регіонів на національному та міжнародному рівні.

5.2. Обмежена інформаційна підтримка: Недостатнє використання сучасних інформаційних технологій для просування туристичних послуг, обмежений доступ до інформації про туристичні об'єкти та маршрути.

6. Законодавчі проблеми

6.1. Недосконалість законодавства: Відсутність чіткої нормативно-правової бази для регулювання туристичної діяльності, що ускладнює роботу підприємств і створює ризики для туристів.

6.2. Корупція: Проблеми з корупцією в органах місцевої влади, які можуть уповільнювати розвиток туризму через непрозорість процедур отримання дозволів та ліцензій.

7. Культурні проблеми

7.1. Незнання місцевої культури: Низька поінформованість туристів про культурні особливості регіону, відсутність інформаційних матеріалів та екскурсійних програм, що знайомлять з місцевими традиціями.

7.2. Мовний бар'єр: Відсутність знань іноземних мов серед місцевого населення та працівників туристичної сфери, що ускладнює комунікацію з іноземними туристами.

Підсумовуючи, можемо сказати що розвиток регіонального рекреаційного туризму вимагає комплексного підходу, який включає вирішення економічних, інфраструктурних, соціальних, екологічних, маркетингових, законодавчих та культурних проблем. Тільки за умови системного підходу та тісної співпраці держави, місцевої влади, бізнесу та громадськості можливо забезпечити стійкий розвиток цієї важливої галузі.

2.3 Оцінка туристичного потенціалу регіонів України

Особливості географічного розташування України вплинули на формування різноманітного рекреаційного потенціалу. Дослідники виділяють такі основні групи природних рекреаційних ресурсів: біокліматичні (вплив клімату на організм), геоморфологічні (особливості рельєфу), екологічні (стан навколишнього середовища) та бальнеологічні (мінеральні води та грязі). Для розвитку туризму та залучення відвідувачів необхідно ефективно використовувати ці природні багатства, виділяючи найбільш привабливі об'єкти та території, а також створюючи відповідну інфраструктуру.

Розглянемо детальніше формування туристичного потенціалу окремих регіонів України.

1. Західний регіон об'єднує вісім областей: Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську, Хмельницьку та Чернівецьку. Їхня загальна площа становить 131,2 тис. км², що дорівнює 21,7% території України. Регіон розташований у зоні помірно-континентального клімату.

Температура повітря взимку (січень) коливається від -2 до -10°C, а влітку (липень) – від +9 до +19,5°C, залежно від області та висоти над рівнем моря. Такі температурні умови є комфортними для людини та сприяють різним видам кліматотерапії. Клімат Західного регіону сприятливий для рекреації як взимку, так і влітку.

Важливу роль у рекреаційній діяльності відіграють водні об'єкти. Вони забезпечують можливості для різних видів спорту, створюють комфортний мікроклімат, мають естетичну цінність завдяки мальовничим ландшафтам та сприяють зміні вражень, що позитивно впливає на здоров'я. Тому водойми можна вважати природними лікувальними факторами.

Найбільша кількість річок зосереджена в Закарпатській, Івано-Франківській та Львівській областях (9429, 8321 та 8950 відповідно), що визначає і найбільшу сумарну довжину річкової мережі в цій частині регіону (51577 км). У Волинській області річок найменше (131) із загальною довжиною 3378 км, що пояснюється переважанням невеликих річок та значною заболоченістю території.

На території Західного регіону знаходиться понад 800 озер різного походження (карстові, заплавні та ін.), більшість з яких розташована в Рівненській (500) та Волинській (220) областях. Найглибше озеро України – Світязь, розташоване на Волині, має максимальну глибину 58,4 м та середню 6,3 м. Воно також є одним з найбільших озер України з площею водозбору 112 км² та площею водної поверхні 28 км².

У регіоні також наявні 6153 штучні водойми (ставки та водосховища) із загальним об'ємом води 1071,68 м³. Найбільший об'єм води у ставках та водосховищах Хмельницької області (147,20 м³ та 157,05 м³ відповідно), де

розташоване одне з найбільших в Україні Дністровське водосховище (площа водозбору 40500 км²). Найменший об'єм штучних водойм у Чернівецькій області (41,28 м³ у ставках та 4,53 м³ у водосховищах). У більшості областей, крім Волинської та Чернівецької, об'єм води у водосховищах перевищує об'єм води у ставках, проте кількість ставків переважає кількість водосховищ у всіх областях регіону.

Важливим фактором для лікувальної та оздоровчої рекреації є наявність мінеральних вод. У Західному регіоні є родовища мінеральних вод трьох типів, що створює умови для розвитку санаторно-курортного лікування. Більшість родовищ (11 з 19, тобто 57,8%) зосереджена в Закарпатській області зі значними добовими запасами води (від 88 до 871 м³/добу). Їхні лікувальні властивості відомі з XIX століття.

Ліси також є важливою складовою рекреаційних ресурсів. У 2005-2012 роках площа лісового фонду Західного регіону перевищувала 4200 тис. га, а показник лісистості становив понад 30%. Найбільш поширеними видами лісової рекреації є лікувальна, оздоровча, спортивно-туристична, утилітарна та пізнавальна. Лікувальна та оздоровча рекреація базується на використанні цілющих властивостей лісів у поєднанні з мінеральними водами, грязями, ваннами та кліматотерапією. Зростає використання лісів для масового відпочинку, чому сприяє розвиток транспортної інфраструктури та збільшення кількості приватних автомобілів.

Площа мисливських угідь у Західному регіоні України в середньому кожні п'ять років скорочувалася на 307,6 тис. га, що становить 2,9%. Ця тенденція простежувалася в усіх областях регіону. Найбільше скорочення площ спостерігалось на Рівненщині (в середньому на 96 тис. га або 5,9% кожні п'ять років), а найменше – на Львівщині (на 3,3 тис. га, що відповідає зменшенню в 0,998 рази).

Перспективним напрямом використання мисливських угідь для рекреації є організація спортивного полювання, зокрема проведення турів для українських та іноземних мисливців. Серед мисливських тварин у Західному

регіоні найбільше пернатої дичини, далі йдуть хутрові звірі, а найменше – копитні. При цьому спостерігається тенденція до збільшення популяції всіх видів мисливських тварин.

Особливе значення для розвитку рекреації мають об'єкти природно-заповідного фонду, такі як природні та біосферні заповідники, національні та регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні, дендрологічні та зоологічні парки, а також парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Найбільша частина площ земель природно-заповідного фонду Західного регіону припадає на Хмельницьку область (до 48,25%). За рейтингом Міністерства екології та природних ресурсів України, Хмельниччина займає третє місце за співвідношенням площі природно-заповідного фонду до загальної площі області (12,7%). Друге місце за цим показником посідає Закарпатська область (20%), де розташовані такі великі об'єкти, як ботанічні заказники “Сілаш”, “Ардов”, “Буштинський парк Льодовикового періоду” та регіональний ландшафтний парк “Притисянський”. На третьому місці – Івано-Франківська область (15%), де створено понад 450 природоохоронних територій, серед яких природний заповідник “Торгани”, Карпатський національний природний парк, національний природний парк “Гуцульщина”, ботанічна пам'ятка природи “Тарниці” та Джурджійський ландшафтний заказник.

Найбільшим за площею серед заповідників та національних природних парків Західного регіону є Карпатський біосферний заповідник (53630 га), а найменшим – природний заповідник “Розточчя” у Львівській області (2084,5 га). Більшість великих заповідників та національних природних парків (площею понад 30000 га) – 8 одиниць, розташовані по два у Волинській, Закарпатській та Івано-Франківській областях та по одному у Львівській та Рівненській областях.

Переважну частину рекреаційних зон об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення становлять рекреаційні зони заповідників та національних природних парків (до 90%). Ці території є ключовими

елементами територіальних рекреаційних комплексів. Останніми роками активізувалася науково-дослідна, виставкова та видавнича діяльність заповідників і національних парків, які постійно шукають додаткові джерела фінансування та розширюють спектр платних послуг.

Найбільша кількість парків (по 4 у кожній) розташована у Волинській, Львівській та Тернопільській областях (рис.2.3), де також зосереджена значна кількість об'єктів дозволя (172, 64 та 26 одиниць відповідно). Важливу історичну та культурну цінність мають палацово-паркові ансамблі-садиби шляхетських родів Острозьких-Любомирських, Радзивилів та Чарторийських.

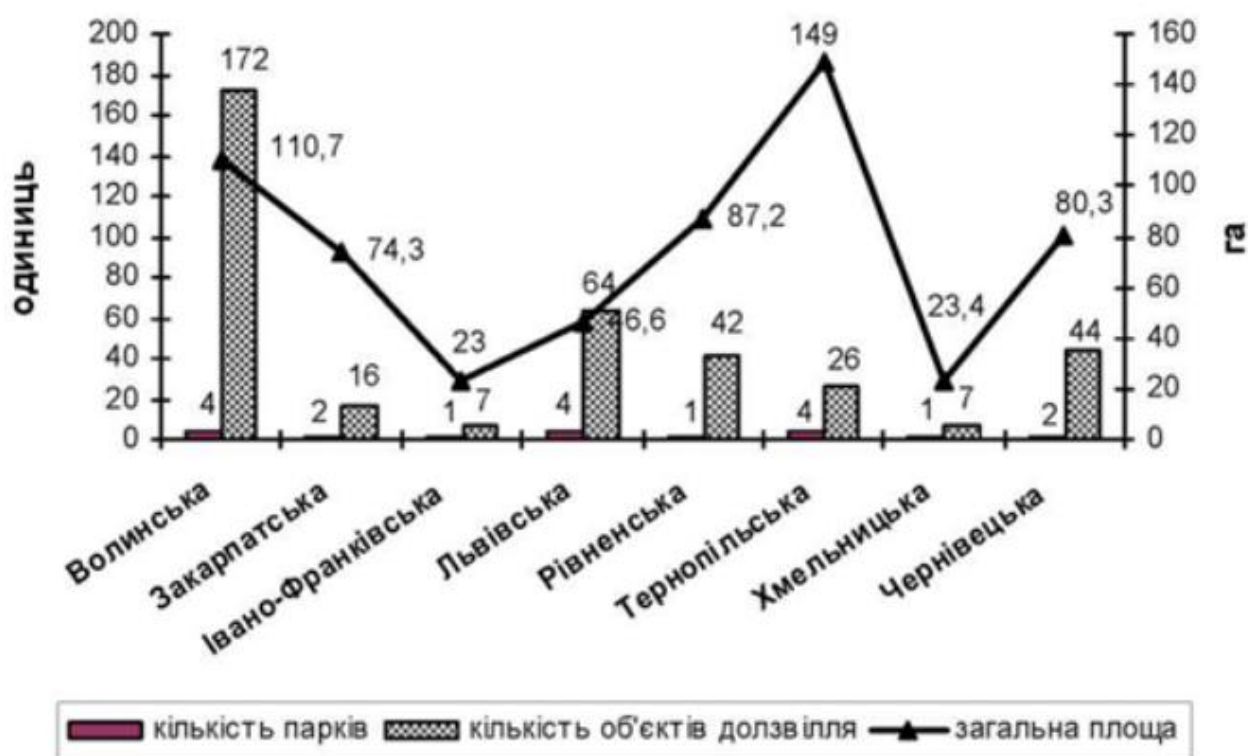

Рис. 2.3 Графік, що відображає кількість парків, об'єктів дозволя та загальну площу в гектарах у різних регіонах України[].

На 1 січня 2020 року рекреаційна інфраструктура Західного регіону України налічувала 1348 колективних засобів розміщення (КЗР), що становило 42,9% від загальної кількості по країні (табл. 2.6).

Ця інфраструктура включала 1048 готелів та аналогічних закладів і 300 спеціалізованих закладів розміщення. Середня місткість готелів та подібних

закладів, що належать юридичним особам, коливалася від 62 місць у Волинській області до 95 місць в Івано-Франківській. Серед спеціалізованих закладів цей показник становив від 54 місць на Волині до 225 у Львівській області. Найбільша кількість таких закладів (342) була зосереджена у Львівській області, яка за цим показником поступалася лише Автономній Республіці Крим, займаючи друге місце в Україні. У Волинській області налічувалося 150 закладів, з яких 67 були готельного типу, а 83 – спеціалізовані. Протягом останніх років значно зросла кількість закладів, що належать фізичним особам-підприємцям. Як правило, це невеликі заклади з обмеженим спектром послуг.

Таблиця 2.6

Кількісні показники колективних засобів розміщування у 2020 році

Область	Колективні засоби розміщування		У тому числі		Місткість КЗР / Коефіцієнт використання місткості
	усього, одиниць	у % до загальної кількості	готелі та аналогічні засоби розміщування	спеціалізованих засобах розміщування	
Юридичні особи					
Волинська	101	2,9	22	79	1 363/0,69
Закарпатська	92	2,6	49	43	4 109/0,15
Івано-Франківська	80	2,3	49	31	4 668/0,93
Львівська	206	5,9	136	70	12 586/-
Рівненська	35	1,0	16	19	1 106/-
Тернопільська	30	0,9	17	13	1 439/0,04
Хмельницька	49	1,4	34	15	2 213/0,06
Чернівецька	31	0,9	21	10	1 930/-
Фізичні особи-підприємці					
Волинська	49	1,7	45	4	723
Закарпатська	192	6,6	179	13	5 584
Івано-Франківська	145	5,0	144	1	3 395
Львівська	136	4,7	136	-	3 608
Рівненська	36	1,2	36	-	733
Тернопільська	43	1,5	42	1	1 077
Хмельницька	57	2,0	56	1	1 452
Чернівецька	66	2,3	66	-	1 732
Разом	1348	42,9	1048	300	226 822

Загальна місткість КЗР Західного регіону становила 226 822 місця, з яких найбільша кількість (16 194) припадала на Львівську область. Серед спеціалізованих закладів у регіоні було 87 санаторіїв, 30 дитячих санаторіїв, 9 пансіонатів з лікуванням, 20 санаторіїв-профілакторіїв, 9 пансіонатів відпочинку та 123 бази відпочинку (табл.2.7).

Львівська область лідирувала за кількістю оздоровлених іноземних громадян, на яку припадало 90,05% від загальної кількості в Західному регіоні. Це пояснюється концентрацією тут великої кількості санаторіїв, профілакторіїв та будинків відпочинку з розвиненою інфраструктурою та високою ефективністю санаторного лікування. Важливою особливістю санаторіїв Львівщини є щорічна сертифікація, яка дозволяє відпочиваючим одразу оцінити рівень сервісу.

Таблиця 2.7

Спеціалізовані засоби розміщування Західного регіону в 2020 р.

Область	Сана торії	Дитячі санаторії	Пансіонати з лікуванням	Санаторії- профілакторії	Пансіонати відпочинку	Бази відпочинку, інші заклади
Волинська	5	2	-	1	1	70
Закарпатська	18	2	2	4	2	12
Івано-Франківська	7	4	4	3	1	12
Львівська	41	5	2	5	4	13
Рівненська	4	3	-	4	-	7
Тернопільська	4	5	-	2	-	2
Хмельницька	7	6	-	1	-	1
Чернівецька	1	3	1	-	1	3
Разом	87	30	9	20	9	123

Більшість (дев'ять з десяти) іноземних рекреантів на Львівщині обирали для оздоровлення та лікування місто Трускавець – курорт державного значення, де функціонували 23 санаторії, 6 пансіонатів з лікуванням, 3 пансіонати відпочинку, курортна поліклініка та база відпочинку. У Трускавці лікують захворювання нирок і сечовивідних шляхів, шлунку, печінки, жовчних шляхів, порушення обміну речовин та супутні захворювання серцево-судинної системи.

Аналіз показав, що лідерами за розвитком туристично-рекреаційних комплексів (ТРК) є Львівська та Закарпатська області, а аутсайдерами – Волинська та Рівненська. Однак ці узагальнені показники не дають повної картини перспектив розвитку ТРК регіону.

2. Розташування Причорноморського туристичного району на південному заході України визначає його кліматичні особливості, які є одними з найбільш сприятливих для рекреації. Зими тут м'які, з незначною кількістю снігу та середньою температурою січня від -5 до -1°C . Літо ж сухе та спекотне, із середньою температурою липня від $+20$ до $+22^{\circ}\text{C}$. На клімат регіону впливають як вологі атлантичні, так і субтропічні середземноморські повітряні маси.

Через невелику кількість опадів та високе випаровування, гідрографічна мережа розвинена слабо і живиться переважно талими сніговими водами та літніми зливами. Основні річки району – Дунай, Дністер, Південний Буг, Мертвовід, Інгул та Арбузинка – придатні для водного, промислового туризму та інших видів відпочинку. Причорномор'я відоме своїми лиманами. Важливе значення для бальнеології мають місцеві джерела мінеральних вод та лікувальні грязі. Проте головною цінністю та особливою привабливістю регіону є Чорне море.

Одеська область є найбільшою в Причорноморському регіоні та має понад 180 км піщаних пляжів морського та лиманного походження. Її туристично-рекреаційний потенціал базується на лікувальних властивостях клімату морського узбережжя, а також на наявності покладів лікувальних грязей, ропи лиманів та мінеральних вод. Куяльницький лиман, який часто називають «Мертвим морем» України, є найстарішим грязьовим курортом в Одеській області та багатий на солону воду та мулові грязі. Завдяки цим лікувальним факторам в Одеській області розташовано багато лікувально-профілактичних закладів різної спеціалізації.

Оскільки Одеська область є найбільшою в регіоні (а Миколаївська та Херсонська знаходяться частково під окупацією РФ), тут зосереджена і найбільша кількість суб'єктів туристичної діяльності. У 2019 році в Одеській

області було зареєстровано 128 юридичних осіб у сфері туризму, що на 5,2% менше, ніж у 2018 році, але кількість фізичних осіб-підприємців у цій сфері зросла на 21,5%. Туристично-екскурсійний потенціал Одеської області також визначається численними пам'ятками різних епох, включаючи відомі історико-культурні заповідники, пам'ятники та музеї. На 01.01.2019 року природно-заповідний фонд Одеської області складався зі 123 територій та об'єктів (16 загальнодержавного та 107 місцевого значення) загальною площею 150,8 тис. га (4,57% території області). Найбільш значущими об'єктами є:

- Дунайський біосферний заповідник, що займає майже 50 тис. га та вважається найбільшим болотистим заповідником в Європі. Дельта Дунаю – наймолодша природна суша Європи та унікальне за біорізноманіттям місце (третє у світі). Частина заповідника входить до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

- Нижньодністровський національний природний парк – природоохоронна територія в пониззі Дністра, що входить до десятки найкращих національних природних парків України.

- Національний парк «Тузовські лимани», розташований між Дунаєм та Дністром, являє собою групу мілководних лиманів, відокремлених від моря вузькою піщаною косою довжиною близько 40 км. Це одне з найкращих місць для дикого морського відпочинку, спостереження за птахами (б'ордвочингу) та лікування грязями з лиманів, площа парку становить 27 865 га.

- Розвиток курорту «Куяльник» спрямований на розвиток лікувально-оздоровчого туризму та впровадження інноваційних підходів до рекреаційної діяльності. Кількість туристів у 2016-2018 роках демонструє тенденцію до зростання.

До найважливіших рекреаційних ресурсів Причорноморського регіону належать бальнеологічні (мінеральні води, грязі, озокерит), кліматичні, ландшафтні, пляжні та пізнавальні. За статистичними даними Національної туристичної організації України, у 2019 році Одеську область відвідало на 5,7% більше туристів, які користувалися послугами колективних засобів розміщення.

Результати моніторингу туристичних та рекреаційних ресурсів Одеської області свідчать про її значний потенціал. Наявні в регіоні лікувальні грязі, термальні джерела, гейзери та солені озера використовуються не повністю, і більш активне їх використання протягом року сприятиме подовженню туристичного сезону та залученню більшої кількості відвідувачів. Розробка інвестиційних програм для розвитку інфраструктури навколо грязьових та бальнеологічних ресурсів сприятиме збільшенню туристичного потоку та наповненню місцевих бюджетів.

3. Туристичний потенціал Дніпропетровської області представлений закладами та підприємствами, що надають туристичні послуги (табл.2.8).

У Дніпропетровській області розвиваються різноманітні види туризму, серед яких пріоритетними є сільський, промисловий, історичний, культурно-пізнавальний, екологічний (зелений), спортивний, подієвий, релігійний, лікувально-оздоровчий, навчальний, природничий, етнографічний, урбаністичний, космічний та патріотичний.

Таблиця 2.8

**Показники кількісної оцінки сукупного туристичного потенціалу
Дніпропетровської області [30]**

№ з/п	Складові субпотенціалу	Кількісні та якісні показники об'єктів
Історико-культурний потенціал		
1	Пам'ятники історії, культури та архітектури обласного та місцевого значення	Понад 750
2	Історично населені місця загальноукраїнського та місцевого значення	8
3	Театри / музеї	13 / понад 100
4	Народні промисли і ремесла	Понад 100
Туристично-ресурсний потенціал		
1	Озера і ставки	Приблизно 200
2	Річки і струмки	Понад 1000
3	Пам'ятники природної спадщини (заказники / заповідники / природні парки)	Приблизно 200
4	Родовища природних мінеральних вод / лікувальних грязей	15/4
Потенціал потреб туристів		

1	Засоби розміщення (кількість номерів)	Понад 10000
2	Організації санаторно-курортного профілю	Близько 30
3	Транспортна інфраструктура, у т. ч.: міжнародний аеропорт залізничні вокзали у м. Дніпро автовокзал у м. Дніпро	1 2 1
4	Туристичні фірми (на 100 тис. населення)	Понад 8
5	Підприємства громадського харчування	Приблизно 2000

Парковий туризм має значний потенціал у регіоні. Тут створено популярні тематичні та розважальні парки, що відзначаються високою відвідуваністю. Серед найвідоміших – парк ім. Лазаря Глоби (колишній ім. Чкалова) у Дніпрі, парк ім. Газети «Правда» та парк «Тернівська» у Кривому Розі, Парк культури та відпочинку в Кам'янському (колишній Дніпродзержинськ), парк Металургів у Нікополі, парк 1 Травня та Дитячий парк у Павлограді, парк ім. Сучкова у Новомосковську, парк Слави у Синельниковому та центральний парк ім. Т.Г. Шевченка в Дніпрі.

Релігійний та етнічний туризм зосереджений на відвідуванні унікальних храмів та свят національних громад. Зокрема, це храм Вірменської апостольської церкви в Дніпрі, кілька православних храмів, римо-католицький костел, синагога з Музеєм Голокосту та будівля старовинної мечеті.

Для лікувально-оздоровчого туризму в області використовуються розвідані мінеральні води, зокрема на території регіонального ландшафтного парку «Самарські плавні» та ботанічної пам'ятки «Орлівщанські будові насадження». У санаторії «Курорт Орловщини» є свердловина з хлоридо-натрієвою мінеральною водою «Новомосковська».

Пізнавальний туризм базується на природних рекреаційних ресурсах, таких як 105 природно-заповідних територій та об'єктів, 54 пам'ятки природи та 3 заповідні урочища (Плавні Самари, Мавринський майдан, Токівський (Шолоховський) водоспад, Солоний лиман, водоспад «Білі камені», балка Сажевка та Старокодацький гранітний кар'єр).

Сільський (зелений) туризм представлений близько 40 садибами. Однією з найперспективніших є садиба «Стара хата» в селі РудькаЦаричанського

району. Садиба «Козацька скарбниця» поєднує зелений, промисловий та подієвий туризм. Садиби також працюють у Петриківському (7), Павлоградському (4), Царичанському (3) та Нікопольському (2) районах. Планується відкриття нових садиб у Покровському та Васильківському районах.

Індустріальний (промисловий) туризм пропонує 80 маршрутів у Кривому Розі для відвідування гірничо-видобувних підприємств, металургійного комбінату «АрселорМіталл Кривий Ріг», кар'єрів Південного та Інгулецького комбінатів та скансену гірничої техніки Північного комбінату. У Дніпрі популярні екскурсії на завод «ІНТЕРПАЙП НТЗ», в аерокосмічний музей Південного машинобудівного заводу, на кондитерську фабрику «АВК», на Криворізький ГЗК, в Саксаганський дериваційний тунель та на шахту Криворізького залізничного комбінату.

Історичний туризм має значний потенціал завдяки численним історичним місцям, таким як Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д.І. Яворницького, Палац графа Потьомкіна, пам'ятник О. Полю, пам'ятник князя Святослава Ігоровича та Богородицька фортеця.

Окремий вид сучасного туризму – темний туризм – передбачає відвідування місць, пов'язаних зі смертю, стражданнями та руйнуваннями, наприклад, покинута лікарня на вулиці Короленка та будинок №13 на вулиці Держинського у Дніпрі, а також кладовища.

4. Вінницька область має значний потенціал для розвитку туризму та рекреації, що робить її однією з найперспективніших у цій сфері. Тут налічується 320 об'єктів та територій природоохоронного фонду, серед яких 45 заповідників (18 державного значення), 213 пам'яток природи (8 державного значення), 33 заповідних урочища та 29 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (11 державного значення). Крім того, область багата на історичні (1893), археологічні (1724) та архітектурні (574) пам'ятки, 146 з яких мають національне значення. Важливими рекреаційними ресурсами є також природні комплекси, сприятливий клімат, ліси поблизу міст та водойми.

Для підтримки та розвитку рекреаційного туризму Департамент міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької обласної військової адміністрації активно співпрацює з іншими підрозділами адміністрації, а також з громадськими та туристичними організаціями регіону. У 2023 році найбільш популярними видами туризму на Вінниччині були історико-культурний, оздоровчий, релігійний та спортивний. Аналіз показує, що значна частина (83%) культурно-освітнього туризму у Вінниці зумовлена багатою культурною спадщиною регіону, а ключовим фактором задоволення потреб туристів є якісна туристична інфраструктура. У 2023 році інтерес до тематичних турів знизився до 8,8% через світову пандемію та війну в Україні.

Окрім Департаменту маркетингу міста та туризму, розвиток туристичної галузі, зокрема рекреаційного туризму, у Вінниці підтримують:

- туристичні підприємства;
- громадські та туристичні організації;
- освітні заклади, що готують фахівців з туризму;
- програми професійного розвитку, такі як «Школа Вінницького гіда» та тренінги «Вінницького клубу ділових людей»;
- музейні комплекси;
- туристично-інформаційні центри, Вінницький обласний центр туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій, спортивні клуби та інші організації.

Таким чином, Вінниця, як адміністративний центр області, має всі передумови стати важливим туристичним центром на національному рівні, зокрема й у сфері рекреаційного туризму. Про це свідчать швидкі темпи розвитку галузі як в області, так і в місті, а також зростаючий інтерес туристів до рекреаційних об'єктів та історико-культурних пам'яток.

Серед найдавніших пам'яток Вінниці виділяється історико-архітектурний ансамбль «Мури», розташований в історичному центрі міста. До його складу входять оборонні та релігійні споруди XVII—XVIII століть, зокрема єзуїтський монастир, костел, колегіум, домініканський монастир та фортечні стіни. Сьогодні на цій території знаходяться Державний архів області, Спасо-

Преображенський кафедральний собор, обласний краєзнавчий та художній музеї, а також Вінницький технічний ліцей. Костел Пресвятої Діви Марії Ангельської, збудований в стилі тосканського бароко у 1761 році, також є важливою історичною спорудою, відомою своїм збереженням входом до підземних ходів XVIII століття, де проводяться екскурсії. Миколаївська дерев'яна церква XVIII століття є яскравим прикладом подільського бароко та приваблює відвідувачів.

Особливого колориту місту додає район єврейських ремісників, відомий як Єрусалимка, зі своєю характерною архітектурою єврейського містечкового бароко. Хоча багато будівель було зруйновано в радянський період, район зберіг свою неповторну атмосферу, включаючи «Шоколадний будинок» Ваксмана, обвитий плющем, старовинні синагоги та вузькі, мальовничі дворики. Вежа Артинова, колишня водонапірна вежа та каланча початку XX століття, розташована в прогулянковій зоні Європейської площі, є одним із символів Вінниці. Вона досі відміряє час для містян за допомогою годинника та тричі на день виконує мелодію «Щедрика» Миколи Леонтовича, як і сто років тому. У вежі розміщено Музей воїнів-афганців та туристичний центр.

5. Одним з основних способів збереження біорізноманіття на Житомирщині є створення природоохоронних територій. Станом на початок 2021 року, природно-заповідний фонд області включав 263 об'єкти загальною площею понад 141,6 тис. га. З них 20 об'єктів (площею майже 58 тис. га) мали загальнодержавне значення, а 243 (площею понад 83,6 тис. га) – місцеве. Рівень заповідності території становив 4,75%. На території Олевського та Овруцького районів розташований найбільший в Україні Поліський природний заповідник, що займає понад 20 тис. га. Проте, більшість цих об'єктів практично не використовуються для рекреації та розвитку туризму.

В області також знаходяться водно-болотні угіддя міжнародного значення «Поліські болота» площею понад 2 тис. га та три гідрологічні заказники. Бальнеологічні ресурси представлені радоновими лікувальними водами, торфовими та сапропелевими лікувальними грязями.

Туристично-рекреаційні потреби населення формуються під впливом рівня доходів, освіти та стану здоров'я. Для Житомирської області, як і для України загалом, характерні негативні демографічні тенденції: висока смертність, низька народжуваність, старіння населення, зростання демографічного навантаження на працездатне населення та погіршення стану здоров'я. Це призводить до збільшення частки літніх людей зі специфічними рекреаційними потребами, зокрема у лікуванні, яке задовольняється, за оцінками фахівців, менш ніж на 10%. Середня заробітна плата в області є однією з найнижчих в Україні.

Житомирська область розташована на Поліській низовині (на півночі) та Придніпровській височині (на півдні), межує з Білоруссю (на півночі) та іншими областями України. Її площа становить майже 30 тис. км² (4,9% території України). Різноманітні природні та антропогенні ландшафти створюють умови для розвитку екологічного туризму. Регіон має давню історію господарського освоєння, де екологічна рівновага підтримувалася традиційними методами.

Проте, частка туристично-екскурсійних послуг у структурі платних послуг області залишається низькою (0,3%), що свідчить про нерозвиненість туристичної галузі. Житомирщина має значний культурно-історичний та природно-туристичний потенціал, але посідає не ліdersькі позиції за розвитком туризму. Дослідження показують, що туристично-рекреаційні ресурси використовуються недостатньо ефективно та не сприяють національно-культурному відродженню регіону.

Починаючи з 2020 року, туристична галузь зазнала значних негативних впливів. Спочатку пандемія COVID-19 ускладнила пересування та міжнародний туризм. Потім, хоча обмеження в Європейському Союзі сприяли збільшенню внутрішнього туризму в Україні у першому півріччі 2021 року, військова агресія РФ завдала ще більшої шкоди, призвівши до закриття багатьох туристичних підприємств або значного скорочення їхньої діяльності. В цих умовах розвиток внутрішнього туризму є вкрай важливим як для

населення, так і для місцевих бюджетів.

Для розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області необхідне фінансування з державного та місцевих бюджетів, а також залучення приватних інвестицій. Ці кошти мають бути спрямовані на модернізацію існуючої та будівництво нової інфраструктури, включаючи готелі, оздоровчі заклади, транспортні магістралі, телекомунікації, лінії електропередач та міжнародні пункти пропуску.

6. Запорізька область, розташована на півдні України, має значний туристичний потенціал, обумовлений різноманіттям природних ресурсів, багатою історією та культурною спадщиною. Однак, повномасштабна війна з Росією суттєво вплинула на розвиток цієї галузі, створивши нові виклики та змінивши пріоритети.

Область володіє сприятливим кліматом, мальовничими прибережними пейзажами Дніпра та Азовського моря, джерелами мінеральних вод і лікувальними грязями. Довжина морського узбережжя складає понад 300 км, що створює відмінні умови для розвитку пляжного туризму. Наявність заповідників і національних парків, таких як Національний заповідник «Хортиця» та Азово-Сиваський національний природний парк, сприяє розвитку екологічного туризму. Унікальні природні об'єкти, такі як Молочний лиман з його лікувальними грязями та острови Бирючий і Джарилгач, приваблюють туристів своєю унікальністю.

Запорізька область багата на історичні пам'ятки, що відображають різні етапи розвитку регіону. Острів Хортиця, колыска українського козацтва, займає особливе місце серед них. Тут розташований Національний заповідник «Хортиця» з численними музеями та історичними реконструкціями. В області знаходиться понад 8 тисяч пам'яток історії та культури, що перебувають на державному обліку. Музеї області щорічно відвідували понад 600 тисяч осіб з України та з-за кордону до 2022 року.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році кардинально змінило ситуацію в туристичній галузі Запорізької області. Безпекова ситуація,

близькість до лінії фронту, мінна небезпека та постійні обстріли змусили призупинити більшість туристичних активностей. За підсумками 2022 року в області зменшилася загальна кількість юридичних осіб, які ведуть діяльність у сфері туризму, збільшилася кількість вакансій у туристичній галузі та одночасно з цим зменшилася кількість шукачів роботи, зросла середня вартість послуг розміщення за добу проживання по всіх категоріях номерів (за даними ЗОДА). У 2023 році було прийнято рішення про заборону проведення літньої оздоровчої кампанії по всій території області до припинення або скасування воєнного стану. Це призвело до значних збитків для туристичного бізнесу та місцевих бюджетів. За попередніми даними, надходження туристичного збору до місцевого бюджету в 2022 році склали близько 2 млн грн, що значно менше, ніж у попередні роки.

Незважаючи на складну ситуацію, Запорізька область зберігає значний потенціал для відновлення та розвитку туристичної галузі після перемоги України. Важливою умовою є забезпечення безпеки на території регіону та розмінування.

Ключові напрямки розвитку:

- Відновлення та модернізація інфраструктури: Необхідно відновити зруйновані та пошкоджені об'єкти туристичної інфраструктури, а також модернізувати існуючі.
- Розвиток внутрішнього туризму: В умовах обмежень на міжнародний туризм, акцент слід зробити на розвитку внутрішнього туризму, пропонуючи різноманітні програми та маршрути для українських туристів.
- Створення безпечних туристичних маршрутів: Після розмінування та забезпечення безпеки необхідно створити безпечні туристичні маршрути, що охоплюватимуть найбільш цікаві об'єкти регіону.
- Просування туристичного потенціалу: Важливо активно просувати туристичний потенціал Запорізької області на національному та міжнародному рівнях, використовуючи сучасні digital-інструменти та маркетингові стратегії.
- Розвиток різних видів туризму: Слід розвивати різні види туризму,

такі як історико-культурний, екологічний, пляжний, оздоровчий, подієвий та інші.

– Підтримка малого та середнього бізнесу: Необхідно підтримувати малий та середній бізнес у туристичній галузі, надаючи гранти, кредити та інші види допомоги.

Запорізька область володіє багатим туристичним потенціалом, який може бути реалізований після стабілізації ситуації. Розвиток туризму в регіоні сприятиме економічному зростанню, створенню нових робочих місць та збереженню культурної спадщини.

Висновки до розділу 2

1. Стан туристично-рекреаційної діяльності в Україні у період 2020-2024 років характеризувався як дуже складний, але перспективний. Незважаючи на значні втрати, спричинені пандемією COVID-19 та військовими діями, галузь демонструвала здатність до відновлення та адаптації до нових умов. Державна підтримка, розвиток внутрішнього туризму та інноваційні підходи до управління туристичними ресурсами є ключовими факторами, що сприяли відновленню та подальшому розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Україні.

2. Основні сучасні проблеми розвитку регіонального рекреаційного туризму в Україні у 2019 – 2024 рр. можна розділити на декілька ключових аспектів: економічні проблеми, інфраструктурні проблеми, соціальні проблеми, екологічні проблеми, маркетингові проблеми, законодавчі проблеми, культурні проблеми. Розвиток регіонального рекреаційного туризму вимагає комплексного підходу, який включає вирішення цих проблем. Тільки за умови системного підходу та тісної співпраці держави, місцевої влади, бізнесу та громадськості можливо забезпечити стійкий розвиток цієї важливої галузі.

3. Особливості географічного розташування України вплинули на формування різноманітного рекреаційного потенціалу. Для розвитку регіонального туризму та залучення відвідувачів необхідно ефективно використовувати природні багатства кожного окремого регіону, такі як біокліматичні (вплив клімату на організм), геоморфологічні (особливості рельєфу), екологічні (стан навколишнього середовища) та бальнеологічні (мінеральні води та грязі), виділяючи найбільш привабливі об'єкти та території, а також створюючи відповідну інфраструктуру.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1 Оцінка напрямків розвитку регіонального туризму в Запорізькій області

Запорізька область, маючи багатий природний, історико-культурний та рекреаційний потенціал, володіє значними можливостями для розвитку туризму. Однак, повномасштабна військова агресія РФ суттєво вплинула на галузь, зумовивши необхідність переосмислення стратегій та акцентування на відновленні та сталому розвитку. Наведемо ключові напрямки розвитку регіонального туризму в Запорізькій області, враховуючи сучасні реалії та прогножуючи їхню еволюцію протягом наступних 10 років.

1. Історико-культурний туризм:

До 2022 року історико-культурний туризм був одним з провідних напрямків, приваблюючи як внутрішніх, так і іноземних туристів в Запорізькій області. Запоріжжя – колыска козацтва, що відображено в унікальних пам'ятках, таких як Національний заповідник «Хортиця». Тут зосереджені музеї, історичні реконструкції та місця козацької слави. До пандемії COVID-19 (2019 рік) щороку область відвідували близько 2 млн туристів, з яких приблизно 20-25% цікавилися історико-культурними пам'ятками, включаючи острів Хортиця, музеї, пам'ятники козацької історії. Інші історичні об'єкти, як-от Кам'яна Могила, свідчать про давню історію краю.

Після 2014 року інтерес до національної спадщини зріс, що позначилося на відвідуваності культурно-історичних об'єктів регіону. Реконструкція острова Хортиця, яка почалася у 2021 році, також сприяла залученню уваги туристів.

Популярні історико-культурні об'єкти, такі як острів Хортиця та Музей історії запорізького козацтва на острові Хортиця щороку відвідували близько

40-50 тисяч людей. Інші культурні заходи, як-от фестивалі національного масштабу, збирали додатково кілька десятків тисяч відвідувачів.

У 2020 році через пандемію потік туристів зменшився, але внутрішній туризм зріс, і острів Хортиця залишався популярним напрямом.

Після деокупації та відновлення інфраструктури, цей напрямок має значний потенціал для розвитку. Акцент слід зробити на створенні інтерактивних музеїв, реконструкціях історичних подій, розвитку туристичних маршрутів, що поєднують різні історичні об'єкти. Важливим є також розвиток патріотичного туризму, пов'язаного з історією боротьби за незалежність України.

Прогнозування відновлення туристичного потоку в Запорізькій області після війни є складним завданням, оскільки залежить від багатьох факторів, включаючи темпи відновлення економіки, безпекову ситуацію, рівень інвестицій у туристичну інфраструктуру та ефективність промоційних кампаній. Проте, можна спробувати змодельовати приблизний сценарій, враховуючи можливі тенденції.

Етап 1: Перші 2-3 роки – Стабілізація та відновлення базової інфраструктури (2025-2027/28 рр. – умовно, залежно від термінів закінчення війни)

Після завершення бойових дій першочерговим завданням буде розмінування територій, відновлення критичної інфраструктури (транспорт, комунікації, енергопостачання) та забезпечення безпеки. Туристична діяльність буде обмежена та зосереджена на внутрішньому туризмі, переважно в безпечних районах.

Прогноз по туристичному потоку: Очікується поступове повернення внутрішніх туристів, переважно з сусідніх регіонів. Відвідуваність буде значно нижчою за довоєнний рівень (приблизно 20-30%). Акцент буде зроблено на патріотичному туризмі та відвідуванні місць, пов'язаних з війною.

Етап 2: Наступні 3-5 років – Розвиток внутрішнього та часткове відновлення зовнішнього туризму (2028-2032/33 рр.)

За умови стабільної безпекової ситуації та відновлення основної інфраструктури, почнеться активніший розвиток внутрішнього туризму. З'являться перші іноземні туристи, переважно з країн-сусідів та країн, що підтримували Україну під час війни. Буде відбуватися відновлення та модернізація існуючих туристичних об'єктів, а також створення нових.

Прогноз по туристичному потоку: Очікується значне зростання кількості внутрішніх туристів (до 50-70% від довоєнного рівня). Поступово зростатиме кількість іноземних туристів (до 10-20% від довоєнного рівня). Акцент буде зроблено на історико-культурному, екологічному та оздоровчому туризмі.

Етап 3: Наступні 3-5 років – Повноцінне відновлення та подальший розвиток (2033-2037/38 рр.)

За умови успішної реалізації програм з розвитку туристичної інфраструктури та ефективних промоційних кампаній, відбудеться повноцінне відновлення туристичного потоку та його подальше зростання. Запорізька область стане конкурентоспроможним туристичним напрямком на національному та міжнародному рівнях.

Прогноз по туристичному потоку: Очікується досягнення та перевищення довоєнного рівня туристичного потоку. Зросте частка іноземних туристів, зокрема з країн Європи та інших регіонів світу. Розвиватимуться нові види туризму, такі як подієвий, гастрономічний та ін.

Фактори, що впливатимуть на прогноз:

– Тривалість та інтенсивність бойових дій: Чим швидше закінчиться війна та чим меншими будуть руйнування, тим швидше відбудеться відновлення.

– Економічна ситуація в Україні та світі: Економічне зростання сприятиме збільшенню туристичних витрат.

– Рівень інвестицій у туристичну інфраструктуру: Інвестиції в готелі, дороги, музеї, рекреаційні зони та інші об'єкти сприятимуть розвитку туризму.

– Ефективність промоційних кампаній: Активна промоція туристичного потенціалу Запорізької області сприятиме залученню туристів.

– Безпекова ситуація: Стабільна безпекова ситуація є ключовим фактором для відновлення туризму.

Важливо зазначити: цей прогноз є орієнтовним та може коригуватися залежно від розвитку ситуації. Важливою є постійна адаптація стратегій розвитку туризму до нових реалій та ефективна взаємодія між державою, бізнесом та громадськістю.

2. Екологічний туризм.

Область володіє цінними природними ресурсами, зокрема Азово-Сиваським національним природним парком, Молочним лиманом та іншими заповідними територіями. Це створює умови для розвитку екологічного туризму, спостереження за птахами, водних видів спорту та відпочинку на природі. Екологічний туризм мав певний потенціал до війни, але був недостатньо розвинений. Військові дії та забруднення довкілля можуть негативно вплинути на екосистеми.

Наведемо прогнозні етапи розвитку екологічного туризму в Запорізькій області після закінчення війни.

Етап 1: Перші 2-3 роки – Оцінка збитків та першочергові заходи (2025-2027/28 рр. – умовно)

Після закінчення війни першочерговим завданням стане оцінка збитків, завданих екосистемам області, зокрема забруднення ґрунтів, водних ресурсів та лісових масивів. Будуть проводитися першочергові заходи з розмінування, очищення територій та моніторингу екологічного стану. Туристична діяльність буде обмежена та зосереджена на безпечних, віддалених від зони бойових дій територіях.

Екологічний туризм буде представлений окремими еко-стежками та маршрутами в межах існуючих заповідників, де це буде безпечно. Кількість відвідувачів буде мінімальною, переважно місцеві жителі та еко-активісти. Акцент буде зроблено на волонтерських програмах з відновлення екосистем.

Етап 2: Наступні 3-5 років – Відновлення екосистем та розвиток базової інфраструктури (2028-2032/33 рр.)

За умови успішного виконання програм з відновлення екосистем та залучення інвестицій, почнеться розвиток базової екологічної інфраструктури: облаштування еко-стежок, створення інформаційних центрів, візит-центрів у національних парках, розвиток еко-садиб та гостьових будинків. З'являться перші організовані еко-тури.

Зросте кількість відвідувачів національних парків та заповідників. З'явиться попит на еко-тури з елементами спостереження за птахами (birdwatching), ботанічні екскурсії, піші та велосипедні прогулянки екологічними маршрутами. Поступово зростатиме інтерес до екологічного туризму з боку внутрішніх туристів та перших іноземних відвідувачів, зацікавлених у природі та еко-відпочинку.

Етап 3: Наступні 3-5 років – Сталий розвиток та промоція (2033-2037/38 рр.)

За умови ефективної промоції та розвитку якісної туристичної інфраструктури, екологічний туризм стане одним з важливих напрямків туристичної галузі Запорізької області. Будуть розроблені різноманітні еко-маршрути, програми екологічної освіти та просвіти, створені умови для розвитку еко-бізнесу.

Очікується значне зростання кількості відвідувачів, як внутрішніх, так і іноземних. Розвиватимуться різні види екологічного туризму: науковий, освітній, рекреаційний, сільський зелений туризм. Запорізька область стане відомою дестинацією для еко-туристів з України та з-за кордону.

Фактори, що впливатимуть на прогноз:

1.1. Масштаб та наслідки екологічних збитків: Чим меншими будуть збитки, тим швидше відбудеться відновлення.

1.2. Фінансування програм з відновлення екосистем: Державна підтримка та залучення інвестицій є ключовими для успішного відновлення.

1.3. Розвиток інфраструктури: Створення еко-стежок, візит-центрів, кемпінгів та іншої інфраструктури сприятиме розвитку еко-туризму.

1.4. Ефективність промоції: Просування екологічного потенціалу області на національному та міжнародному рівнях сприятиме залученню туристів.

1.5. Зміна клімату: Зміни клімату можуть вплинути на екосистеми та потребуватимуть адаптації туристичної діяльності.

1.6. Світові тренди в туризмі: Зростання популярності сталого та відповідального туризму сприятиме розвитку екологічного туризму.

Особливу увагу необхідно приділити наступним елементам екологічного потенціалу області:

- Азово-Сиваський національний природний парк: Цей парк має значний потенціал для розвитку екологічного туризму, особливо після відновлення екосистем.

- Молочний лиман: Необхідно вжити заходів для збереження та відновлення екосистеми лиману, що сприятиме розвитку оздоровчого та екологічного туризму.

- Створення екологічних стежок та маршрутів: Розробка мережі екологічних стежок та маршрутів, що охоплюватимуть найбільш цікаві природні об'єкти області, сприятиме розвитку екологічного туризму.

3. Пляжний туризм:

Запорізька область має вихід до Азовського моря з піщаними пляжами та сприятливим кліматом. Це створює умови для розвитку пляжного відпочинку та водних видів спорту. Пляжний туризм був популярним до війни, особливо в Бердянську та Кирилівці. Однак, окупація частини узбережжя та мінна небезпека зробили цей напрямок практично недоступним.

Після деокупації та розмінування, відновлення пляжного туризму стане пріоритетним завданням. Необхідно відновити інфраструктуру, забезпечити безпеку та провести інформаційну кампанію про відновлення курортного сезону. Прогнозується швидке відновлення попиту на пляжний відпочинок протягом перших 2-3 років після закінчення війни, з подальшим стабільним розвитком за умови забезпечення якісного сервісу та конкурентних цін.

Прогнозування розвитку пляжного туризму в Запорізькій області після війни є складним, але важливим завданням. Успіх залежатиме від багатьох факторів, таких як темпи розмінування, відновлення інфраструктури, інвестиції в туристичний сектор та загальна економічна ситуація в країні.

Наведемо можливий сценарій розвитку протягом наступних 10 років:

Етап 1: Перші 2-3 роки – Розмінування та відновлення базової інфраструктури (2025-2027/28 рр. – умовно)

Після закінчення бойових дій першочерговим завданням стане повне розмінування прибережних територій та акваторії Азовського моря. Паралельно розпочнеться відновлення критичної інфраструктури: доріг, електро- та водопостачання, каналізації, очисних споруд. Туристична діяльність буде обмежена та зосереджена на безпечних, частково відновлених ділянках.

Потік туристів буде мінімальним, переважно внутрішні туристи, які готові до певних незручностей. Відкриються окремі бази відпочинку та невеликі готелі. Акцент буде зроблено на безпеці та наданні базових послуг. Важливим стане проведення інформаційної кампанії про безпеку відпочинку на Азовському морі.

Етап 2: Наступні 3-5 років – Відновлення та модернізація існуючої інфраструктури (2028-2032/33 рр.)

За умови успішного розмінування та відновлення комунікацій, розпочнеться активна фаза відновлення та модернізації існуючих готелів, баз відпочинку, пансіонатів. Будуть створюватися нові пляжні зони з необхідною інфраструктурою: лежачки, парасольки, душові, туалети, рятувальні пункти. Розвиватимуться супутні послуги: кафе, ресторани, магазини, прокат водного транспорту.

Поступово зростатиме кількість внутрішніх туристів. З'являться перші іноземні туристи, переважно з країн, що підтримували Україну. Акцент буде зроблено на сімейному відпочинку та оздоровленні. Важливим стане забезпечення високої якості послуг та конкурентних цін.

Етап 3: Наступні 3-5 років – Розвиток та промоція, залучення інвестицій (2033-2037/38 рр.)

За умови успішної реалізації програм з розвитку туристичної інфраструктури та ефективних промоційних кампаній, пляжний туризм в Запорізькій області досягне довоєнного рівня та почне активно розвиватися. З'являться нові сучасні готельні комплекси, аквапарки, розважальні центри. Розвиватимуться нові види пляжного відпочинку: віндсерфінг, кайтсерфінг, дайвінг, яхтинг.

Очікується значне зростання туристичного потоку, як внутрішнього, так і іноземного. Запорізька область стане конкурентоспроможним пляжним напрямком на міжнародному рівні. Важливим стане розвиток транспортної інфраструктури, зокрема авіаційного сполучення.

Фактори, що впливатимуть на прогноз:

- Темпи розмінування: Швидке та якісне розмінування є ключовим фактором для відновлення пляжного туризму.
- Інвестиції в туристичну інфраструктуру: Залучення інвестицій в будівництво та модернізацію готелів, баз відпочинку, розважальних центрів та іншої інфраструктури сприятиме розвитку туризму.
- Безпекова ситуація: Стабільна безпекова ситуація є необхідною умовою для залучення туристів.
- Екологічний стан Азовського моря: Важливо забезпечити чистоту пляжів та морської води.
- Конкуренція з іншими курортами: Запорізька область повинна пропонувати конкурентні ціни та якісні послуги, щоб конкурувати з іншими морськими курортами.
- Ефективність промоційних кампаній: Активна промоція пляжних курортів Запорізької області на національному та міжнародному рівнях сприятиме залученню туристів.

Особливу увагу необхідно приділити розвитку курортів Запорізької області (Бердянськ та Кирилівка). Ці курорти мають найбільший потенціал для відновлення та розвитку пляжного туризму.

Важливо розвивати супутню транспортну інфраструктуру, громадське харчування, розважальні заклади та інші послуги, щоб забезпечити комфортний відпочинок для туристів задля створення сприятливих умови для залучення інвестицій у туристичний сектор.

4. Оздоровчий туризм:

Наявність мінеральних вод та лікувальних грязей створює передумови для розвитку оздоровчого туризму. Санаторії та бази відпочинку можуть пропонувати різноманітні лікувальні та реабілітаційні програми. Оздоровчий туризм мав певний потенціал до війни, але потребував модернізації та інвестицій. Військові дії могли призвести до руйнування або пошкодження деяких оздоровчих закладів.

Після відновлення та модернізації існуючих закладів, а також будівництва нових, оздоровчий туризм може стати важливим напрямком. Акцент слід зробити на розвитку реабілітаційних програм для військових та цивільних, що постраждали від війни. Прогнозується поступове відновлення попиту на оздоровчі послуги протягом перших 5 років, з подальшим зростанням за умови розвитку сучасної медичної інфраструктури та якісного сервісу.

Взагалі необхідно сказати, що задля успішного розвитку регіонального туризму в Запорізькій області після закінчення військових дій необхідно:

- забезпечити безпеку та розмінування території.
- відновити та модернізувати туристичну інфраструктуру.
- активно просувати туристичний потенціал регіону на національному та міжнародному рівнях.
- розвивати різні види туризму, враховуючи сучасні тенденції та потреби туристів.

- створити сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу в туристичній галузі.
- запровадити ефективну систему управління туристичною діяльністю на регіональному рівні.

Враховуючи прогнозовані тенденції, можна очікувати, що протягом наступних 10 років туристична галузь Запорізької області зможе відновитися та досягти значного розвитку, ставши важливим фактором економічного зростання та соціального розвитку регіону. Важливим є врахування сучасних трендів, таких як сталий туризм, цифровізація та індивідуалізація туристичних послуг.

3.2 Оцінка та прогнозування економічного потенціалу та туристичної місткості Запорізької області в післявоєнний час

Оцінка та прогнозування економічного потенціалу та туристичної місткості Запорізької області у постконфліктний період являє собою складну наукову проблему, що характеризується значною невизначеністю та потребує комплексного аналізу взаємопов'язаних факторів.

Конфлікт зумовлює масштабні руйнування виробничої, транспортної, комунальної та соціальної інфраструктури, що унеможливорює точну оцінку залишкового потенціалу без проведення детальних інвентаризаційних досліджень. Особливої уваги потребує оцінка збитків, завданих туристичній інфраструктурі, включаючи готельний фонд, рекреаційні об'єкти та транспортну доступність. Деструкція матеріальної бази Запорізької області внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України є багатоаспектним явищем, що потребує ґрунтового наукового аналізу.

Руйнування промислових підприємств, виробничих потужностей та складських приміщень призводить до припинення виробничих процесів, втрати робочих місць та дезінтеграції економічних зв'язків. Особливо вразливими є

підприємства металургійної, машинобудівної та енергетичної галузей, що відіграють ключову роль в економіці регіону.

Деградація автомобільної та залізничної мережі, мостових переходів, аеропортів та портів порушує логістичні ланцюги, ускладнює постачання товарів та послуг, обмежує мобільність населення. Знищення об'єктів енергетичної інфраструктури, зокрема електростанцій, підстанцій, ліній електропередач та газопроводів, спричиняє перебої в енерго- та газопостачанні, дестабілізує функціонування підприємств та соціальної сфери. Руйнування житлового фонду, включаючи багатоквартирні та приватні будинки, призводить до втрати житла, вимушеної міграції та гуманітарної кризи. Знищення закладів охорони здоров'я, освіти, культури та спорту обмежує доступ населення до базових соціальних послуг. Руйнування об'єктів туристичної інфраструктури, таких як готелі, бази відпочинку, санаторії та туристичні атракції, завдає значних збитків туристичній галузі та стримує її відновлення.

Деструкція матеріальної бази Запорізької області має суттєвий негативний вплив на її економічний потенціал. Руйнування промислових підприємств призводить до скорочення обсягів виробництва, втрати ринків збуту та зниження конкурентоспроможності регіону. Деградація транспортної інфраструктури ускладнює постачання сировини, матеріалів та готової продукції, що негативно впливає на діяльність підприємств. Руйнування інфраструктури та нестабільність в регіоні стримують інвестиційну активність. Втрата житла, робочих місць та доступу до соціальних послуг призводить до погіршення рівня життя населення та зростання соціальної напруги.

Бойові дії супроводжуються забрудненням ґрунтів, водних ресурсів та атмосферного повітря, що створює довгострокові екологічні проблеми та обмежує можливості використання природних ресурсів для економічної діяльності, зокрема й туристичної. Необхідним є проведення комплексних екологічних досліджень для визначення ступеня забруднення та розробки заходів з відновлення екосистем.

Конфлікт також зумовлює значні міграційні процеси, що призводить до втрати трудових ресурсів та зміни демографічної структури регіону. Прогнозування відновлення трудового потенціалу потребує врахування міграційних тенденцій та розробки програм соціальної підтримки та професійної перепідготовки населення.

Постконфліктний період характеризується високою волатильністю макроекономічних показників, таких як ВВП, інфляція та обмінний курс, що ускладнює прогнозування економічного розвитку регіону та формування інвестиційних планів. Нестабільність політичної та економічної ситуації, а також наявність безпекових ризиків, створюють значні перешкоди для залучення інвестицій, що є критично важливим для відновлення економіки та розвитку туристичної інфраструктури.

Конфлікт може призвести до зміни споживчих настроїв та пріоритетів, що впливає на попит на товари та послуги, зокрема й туристичні. Прогнозування споживчої поведінки потребує проведення соціологічних досліджень та аналізу змін у цінностях та мотиваціях споживачів.

Безпека туристів є визначальним фактором для відновлення туристичної діяльності. Її забезпечення потребує комплексу заходів з розмінування, охорони правопорядку та створення ефективної системи реагування на надзвичайні ситуації. Запорізька область повинна пропонувати конкурентоспроможний туристичний продукт, що відповідає сучасним вимогам та враховує зміни у туристичних трендах. Необхідно проводити маркетингові дослідження для визначення потреб та очікувань потенційних туристів. Відновлення туристичної діяльності повинно здійснюватися з урахуванням принципів сталого розвитку та мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище. Важливим є розробка екологічно орієнтованих туристичних продуктів та впровадження екологічних стандартів в туристичній індустрії. Відновлення та розвиток транспортної інфраструктури, зокрема аеропортів, залізничних та автомобільних шляхів, є необхідною умовою для забезпечення доступності туристичних дестинацій.

Конфлікт призводить до порушення системи збору статистичних даних, що ускладнює проведення аналізу та прогнозування. Необхідно розробляти нові методи збору та аналізу даних в умовах обмеженої інформації. Туристична галузь є складною системою, на яку впливає велика кількість факторів. Прогнозування її розвитку потребує використання сучасних методів моделювання та врахування стохастичного характеру багатьох процесів.

Для вирішення цих проблем необхідно застосовувати комплексний міждисциплінарний підхід, що поєднує методи економічного аналізу, математичного моделювання, соціологічних досліджень та експертних оцінок. Важливим є також забезпечення відкритого доступу до інформації та залучення широкого кола зацікавлених сторін до процесу розробки стратегій відновлення та розвитку туристичної галузі Запорізької області.

При прогнозуванні розвитку туристичної індустрії необхідно застосовувати економіко-математичні методи та моделі, для чого вибирають відповідні показники, зокрема: інтенсивність, мобільність, чисельність туристичного потоку за видами транспорту, напрямками (в'їзд, виїзд), країнами й регіонами; обсяги обслуговування за видами туризму; обсяги прибутку; рівень рентабельності; чисельність працівників галузі; матеріальна база та ін. [31].

Моделі туризму за структурою і використанням математичного апарату можна класифікувати таким чином: економетричні, оптимізаційні, моделі штучного інтелекту [32].

Розробка економіко-математичних моделей економічних процесів туризму включає: моделювання етапів соціально-економічного розвитку туристично-рекреаційного комплексу по регіонах і країні в цілому на перспективу; моделювання розміщення продуктивних сил туристичної сфери в об'ємних пропорціях і в часі; моделювання функціонування економіки туристично-рекреаційного комплексу з урахуванням взаємодії внутрішніх багатофункціональних складових; моделювання економічного функціонування

господарства туристично-рекреаційного комплексу у взаємодії з іншими галузями [33].

Для подальшої оцінки наслідків кризової ситуації для туристичного потенціалу можна розробити прогнозування на основі методу Хольта–Вінтерса.

Метод Вінтерса, що є модифікацією методу Хольта-Вінтерса та базується на експоненційному згладжуванні, забезпечує можливість врахування множинних компонентів часового ряду та формування трипараметричної прогностичної моделі, яка включає згладжений рівень часового ряду, тенденцію та сезонну компоненту. Застосування зазначеного методу сприяє встановленню ретроспективних значень досліджуваного показника та отриманню прогнозів туристичних потоків на майбутні періоди. На основі економетричного моделювання з використанням статистичних даних про туристичні потоки за попередні роки та з урахуванням різних сценаріїв розвитку ситуації (зокрема, оптимістичного, песимістичного та базового) здійснено прогнозування туристичних потоків на прикладі Запорізької області з горизонтом прогнозування до 2035 року. Адекватність моделей оцінювалася за допомогою критеріїв RMSE та MAE. Отримані прогнози можуть бути використані для розробки стратегій розвитку туристичної інфраструктури та інших заходів, спрямованих на стимулювання туристичної активності в регіоні.

В дослідженні було використано статистичні дані туристичного потоку в Запорізькій області за період 2016-2018 рр., (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Кількість туристів в Запорізькій області в 2016-2018 рр. (тис. чол.)

Місяць	2016	2017	2018
Січень	50	55	60
Лютий	55	60	65
Березень	60	65	70
Квітень	70	75	80
Травень	150	180	200
Червень	400	450	500
Липень	600	650	700

Серпень	650	700	750
Вересень	350	400	450
Жовтень	100	120	150
Листопад	70	80	90
Грудень	50	55	60

Орієнтовно, більшість туристів відвідує регіон у літні місяці через популярність курортів на Азовському морі. Літні місяці (червень-серпень) демонструють найбільший приплив туристів, оскільки регіон є популярним місцем для пляжного відпочинку. Весняні та осінні місяці (квітень-травень, вересень-жовтень) також привертають значну кількість відвідувачів завдяки сприятливій погоді для екскурсій. Зимові місяці (грудень-лютий) мають мінімальну активність через холодний сезон і відсутність сезонного пляжного туризму.

На рисунку 3.1 графічно відображено динаміку кількості туристів, які відвідали Запорізької область в період 2016-2018 років.

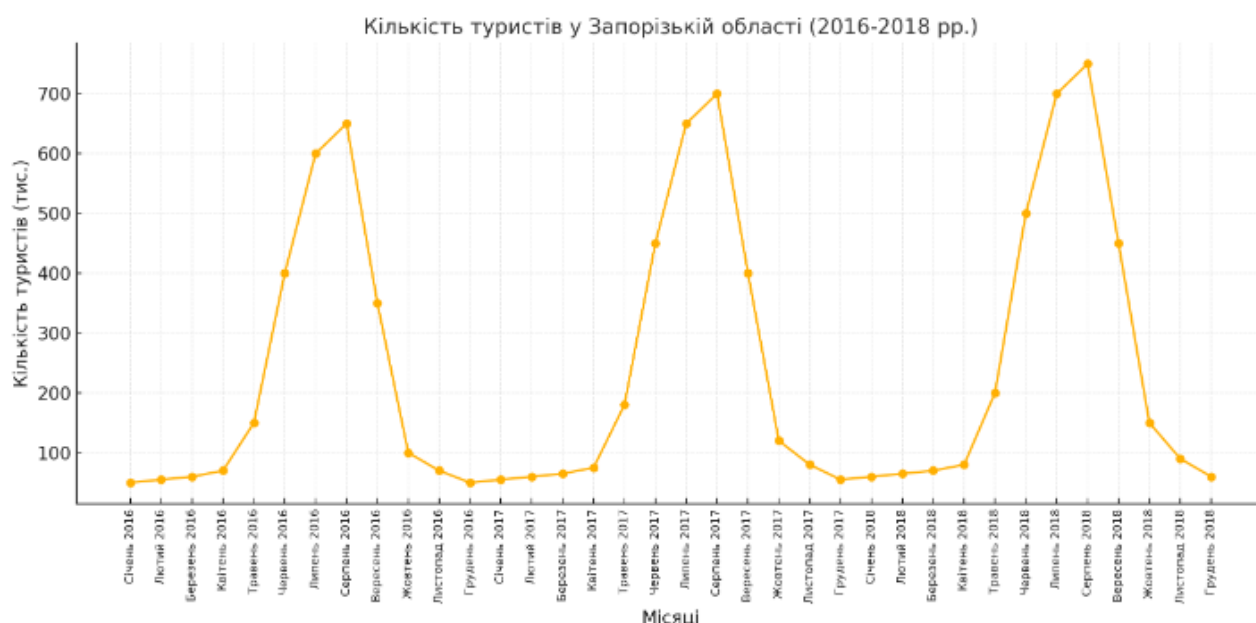

Рис.3.1 Кількість туристів, які відвідали Запорізької область за період 2016-2018 років

Через те, що аналізована змінна характеризувалася зростаючою тенденцією з чіткими сезонними коливаннями, то дослідження проводилося за допомогою лінійної моделі тренду з адитивною сезонністю, що має наступний вигляд:

$$\begin{aligned} F_t &= \alpha(y_t - C_{t-r}) + (1-\alpha)(F_{t-1} + S_{t-1}), \\ S_t &= \beta(F_t - F_{t-1}) + (1-\beta)S_{t-1}, \\ C_t &= \gamma(y_t - F_t) + (1-\gamma)C_{t-r}, \\ y_t^* &= F_n + S_n(t-n)C_{t-r}, \quad t > n, \end{aligned} \tag{3.1}$$

У контексті моделі прогнозування, що базується на методі Вінтерса, наступні позначення використовуються для опису компонентів часового ряду:

де F_t – згладжений рівень часового ряду в момент часу t ;

S_t – згладжений тренд (тенденція) в момент часу t ;

C_t – сезонна компонента (сезонний індекс), що відображає відхилення від тренду, зумовлені сезонністю, в момент часу t .

Параметр r визначає період сезонності, тобто кількість періодів в одному повному циклі. Зокрема, $r = 2$ для піврічної сезонності, $r = 4$ для квартальної та $r = 12$ для місячної сезонності.

α , β , γ – параметри моделі, які набувають значення з $(0, 1)$.

Оптимізація параметрів α , β та γ здійснюється шляхом мінімізації середньоквадратичної похибки ретроспективних (випереджальних) прогнозів.

Параметр α визначає ступінь впливу поточного значення часового ряду на згладжену оцінку рівня в момент часу t . Параметр β відображає динаміку згладженої оцінки приросту лінійного тренду в момент часу t . Параметр γ регулює вплив поточних значень на згладжені оцінки абсолютних рівнів (амплітуд) сезонних коливань.

У випадках динамічної зміни компонентів часового ряду рекомендується встановлювати значення параметрів α , β та γ близькими до одиниці, що

забезпечує більшу чутливість моделі до змін. У ситуаціях стабільних часових рядів доцільним є використання значень, близьких до нуля, для забезпечення більшої згладженості та стійкості до випадкових коливань.

Для ініціалізації рівня (F_1) використовують одне з наступних значень: перше значення прогнозованої змінної ($F_1 = y_1$), середнє значення за всіма спостереженнями або середнє значення в межах першого циклу сезонності. Початкове значення тренду (S_1) визначається як різниця між другим та першим значеннями прогнозованої змінної ($S_1 = y_2 - y_1$) або встановлюється рівним нулю.

Початкові значення сезонної компоненти (C_j , де $j = 2, \dots, r$) в межах першого циклу сезонності, як правило, приймаються рівними одиниці ($C_2 = \dots = C_r = 1$).

Застосувавши вище описану модель Вінтерса отримали, що основні параметри моделі складають:

- рівень даних: 231,43 (середнє значення).
- тренд: 0,41 (плавне зростання).
- сезонні компоненти: значення для кожного місяця (наприклад, сильний сезонний пік у літні місяці).

Для оцінки якості оцінюваної моделі можна використовувати відносне середнє значення, яке визначається за формулою:

$$\varphi = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left| y_t - \frac{\bar{y}_t}{y_t} \right| \cdot 100\% \quad (3.2)$$

де:

n – кількість періодів, на основі яких була оцінена тенденційна модель,

y_t – емпіричні значення,

$\bar{y}_t$ – теоретичні значення.

Значення середньої відносної процентної похибки для прийнятої моделі становить 4,1%, тому можна припустити, що обрана модель добре підходить до емпіричних даних.

Для створення прогнозів на 2035 рік (песимістичний, середній, оптимістичний) на основі моделі Вінтерса можна врахувати різні сценарії:

1. Песимістичний прогноз: Очікується зменшення туристичного потоку через економічний спад, зниження сезонних коливань і відсутність зростання тренду.

2. Середній прогноз: Повернення до довоєнних показників із поступовим відновленням сезонності та тренду.

3. Оптимістичний прогноз: Сценарій активного економічного зростання з посиленням сезонності та зростанням тренду.

Створення точних прогнозів на 2035 рік за допомогою моделі Вінтерса, особливо з урахуванням різних економічних сценаріїв, є складним завданням. Модель Вінтерса найкраще підходить для коротко- та середньострокового прогнозування (до 1-2 років). Прогнозування на такий далекий термін, як 2035 рік, з використанням лише історичних даних про туристичний потік (2016-2018 роки) буде вкрай ненадійним.

Проте, ми можемо використати модель Вінтерса як відправну точку та скоригувати її результати з урахуванням заданих економічних сценаріїв.

Проте, важливо розуміти обмеження:

- дані за 2016-2018 роки не враховують вплив війни та її довгострокові наслідки.

- економічні прогнози на 2035 рік самі по собі є приблизними та залежать від багатьох факторів.

- туристична галузь залежить не тільки від економіки, але й від інших факторів, таких як політична стабільність, безпека, інфраструктура, маркетингові зусилля, світові тренди в туризмі тощо.

1. Базовий прогноз: Використаємо результати попереднього аналізу з моделлю Вінтерса як базовий прогноз (умовно вважатимемо його за "середній" на найближчі роки після 2018, але не до 2035).

2. Коригування на економічні сценарії: Застосуємо коефіцієнти коригування до базового прогнозу, враховуючи передбачуваний вплив

кожного економічного сценарію на туристичний потік. Ці коефіцієнти є експертними оцінками та відображають гіпотетичний вплив економічних умов на туризм.

Сценарії та коефіцієнти коригування (приблизні):

1. Песимістичний сценарій (великий економічний спад):

- Припускаємо значне скорочення доходів населення, зниження інвестицій в туристичну галузь, погіршення інфраструктури.
- Коефіцієнт коригування: 0.3 - 0.5 (тобто туристичний потік буде в 3-5 разів меншим за базовий прогноз).

2. Середній сценарій (повернення до довоєнних показників):

- Припускаємо поступове відновлення економіки до рівня 2021 року, відновлення інфраструктури, помірне зростання інвестицій в туризм.
- Коефіцієнт коригування: 1.0 (базовий прогноз залишається без змін).

3. Оптимістичний сценарій (велике економічне зростання):

- Припускаємо швидке економічне зростання, значні інвестиції в туристичну галузь, розвиток інфраструктури, активний маркетинг.
- Коефіцієнт коригування: 2.0 - 3.0 (тобто туристичний потік буде в 2-3 рази більшим за базовий прогноз).

Припустимо, що базовий прогноз на січень 2019 року становить 65 тис. туристів. Тоді прогнози на січень 2035 року (з урахуванням коефіцієнтів) будуть такими:

1) Песимістичний: $65 \text{ тис.} \cdot 0.4 = 26 \text{ тис. туристів}$ (рис. 3.2)

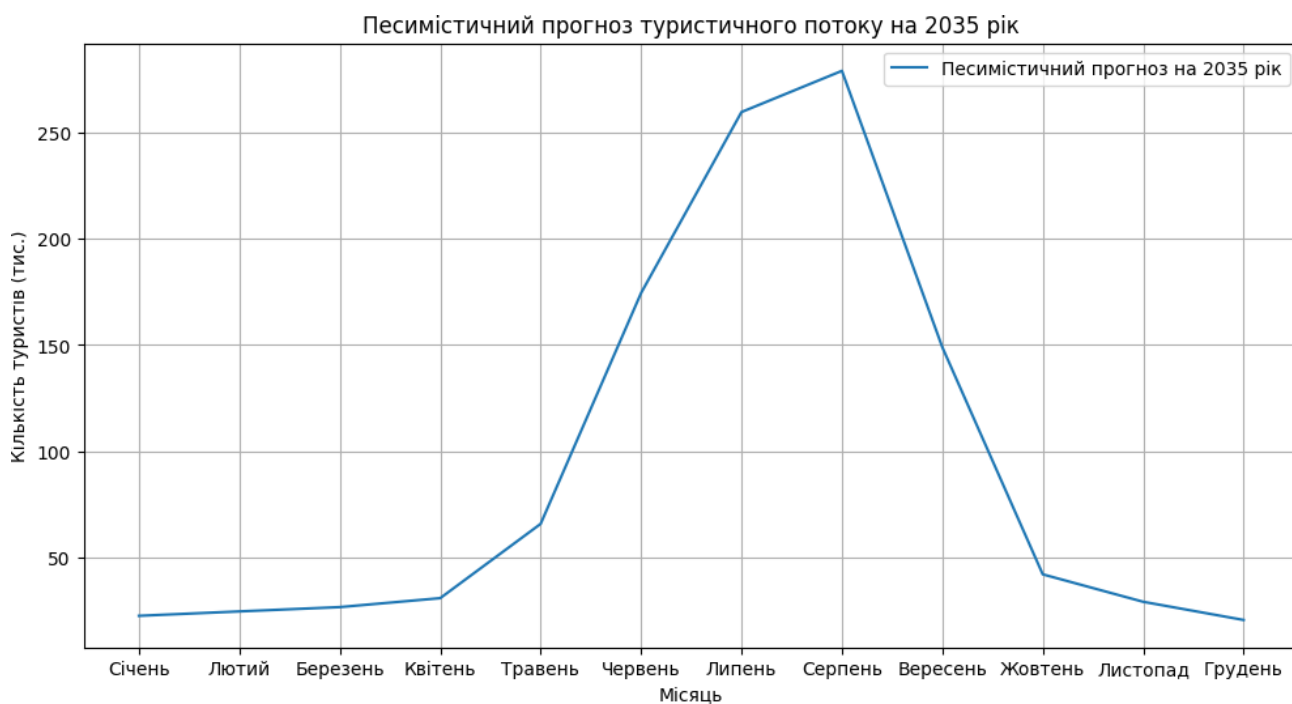

Рис. 3.2 Песимістичний прогноз туристичного потоку на 2035 рік

2. Середній: $65 \text{ тис.} \cdot 1.0 = 65 \text{ тис.}$ туристів (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Середній (базовий) прогноз туристичного потоку на 2035 рік

3. Оптимістичний: $65 \text{ тис.} \cdot 2.5$ (наприклад) $= 162.5 \text{ тис.}$ туристів (рис. 3.4).

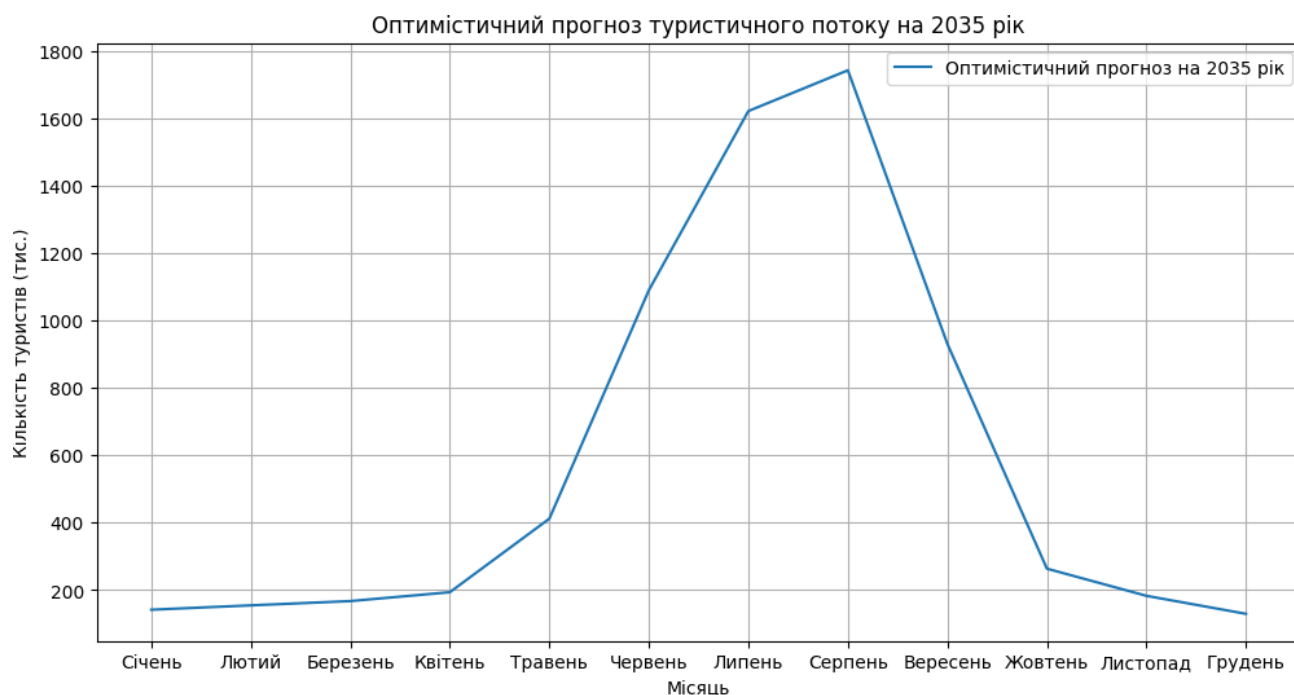

Рис. 3.4. Оптимістичний прогноз туристичного потоку на 2035 рік

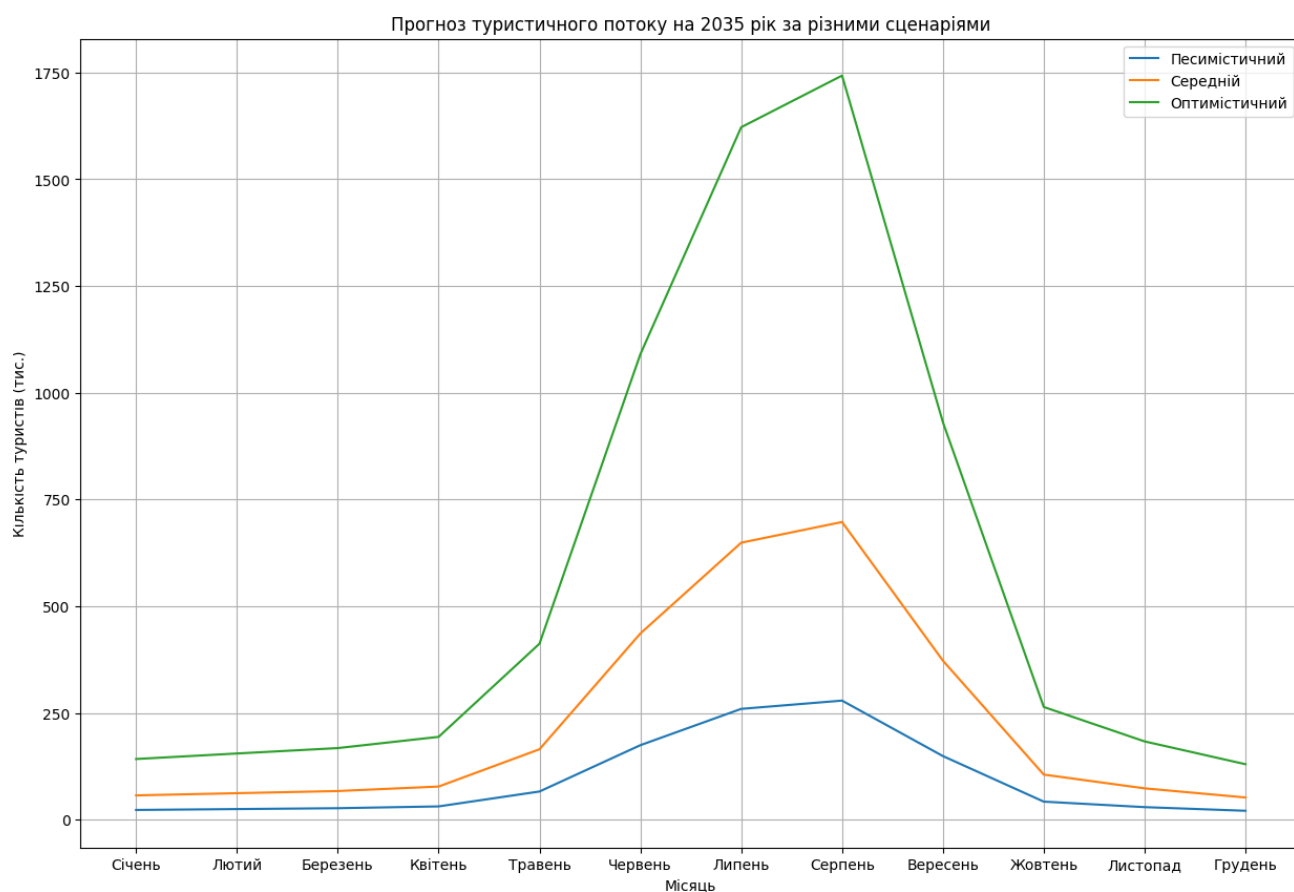

Рис.3.5. Графіки помісячних прогнозів на 2035 рік з використанням моделі Вінтерса та застосуванням коефіцієнтів коригування для різних економічних сценаріїв на 2035 рік

Для отримання більш реалістичних прогнозів на 2035 рік необхідно використовувати складніші методи прогнозування, враховуючи макроекономічні показники, демографічні зміни, інвестиційні плани, стратегії розвитку туризму тощо. Доцільно використовувати сценарний аналіз, розглядаючи різні комбінації факторів, що впливають на туристичний потік. Необхідно постійно оновлювати прогнози з урахуванням нових даних та змін у зовнішньому середовищі.

Середня квадратична похибка ретроспективного прогнозу розраховується по формулі:

$$s^* = \sqrt{\frac{1}{m} \sum_{t \in I_{ep}} (y_t - y_t^*)^2} \quad (3.3)$$

Відносна середня похибка має вигляд:

$$V_s^* = 100 \frac{s^*}{\bar{y}_{t \in I_{ep}}} \quad (3.4)$$

I_{ep} – період емпіричної перевірки прогнозів,

m – кількість періодів в I_{ep} ,

y_t – емпіричні значення,

y_t^* – емпіричні значення,

$y_{I_{ep}}$ – середнє арифметичне значення змінної в I_{ep} .

Нажаль ми не можемо навіть приблизно оцінити точність прогнозу. Процес перевірки прогнозів, який би підтверджував корисність розрахункової моделі для прогнозування досліджуваної змінної, до закінчення війни наразі неможливий.

Прогнозування на такий далекий термін, як 2035 рік, з використанням лише моделі Вінтерса та обмежених історичних даних є дуже приблизним. Запропонований підхід з використанням коефіцієнтів коригування дозволяє врахувати вплив різних економічних сценаріїв, але потребує подальшого вдосконалення з використанням більш складних методів та врахуванням

ширшого спектру факторів. Цей аналіз служить скоріше для ілюстрації потенційних тенденцій, ніж для отримання точних кількісних прогнозів.

В результаті ми можемо зробити такі висновки:

- експоненціальні моделі вирівнювання, для прогнозування з урахуванням сезонних коливань, добре описують розвиток обраних змінних, що характеризують туристичний трафік у 2016–2018 роках;
- оцінка точності прогнозів показала доцільність прийнятих моделей для визначення зміни тенденцій розвитку туристичної сфери;
- в умовах вільної конкуренції надійні прогнози щодо обсягу туристичного трафіку корисні для прийняття багатьох поточних і довгострокових рішень щодо розвитку туристичної сфери;
- моніторинг та прогнозування майбутнього обсягу туристичних потоків та інших показників туристичної діяльності може допомогти швидко реагувати на зміни на ринку туристичних послуг;
- значний вплив туризму на різні галузі національної економіки означає, що багато економічних суб'єктів мають зацікавленість та можуть отримати вигоду від прогнозування обсягу туристичних потоків.

Висновки до розділу 3

1. Запорізька область, маючи багатий природний, історико-культурний та рекреаційний потенціал, володіє значними можливостями для розвитку туризму. Однак, повномасштабна військова агресія РФ суттєво вплинула на галузь, зумовивши необхідність переосмислення стратегій та акцентування на відновленні та сталому розвитку. Ключовими напрямками розвитку регіонального туризму в Запорізькій області, враховуючи сучасні реалії та прогножуючи їхню еволюцію протягом наступних 10 років є історико-культурний туризм, промисловий туризм, екологічний туризм, пляжний туризм, оздоровчий туризм.

2. Враховуючи прогнозовані тенденції, можна очікувати, що протягом наступних 10 років туристична галузь Запорізької області зможе відновитися та досягти значного розвитку, ставши важливим фактором економічного зростання та соціального розвитку регіону. Важливим є врахування сучасних трендів, таких як сталий туризм, цифровізація та індивідуалізація туристичних послуг.

Прогнозування на такий далекий термін, як 2035 рік, з використанням лише моделі Вінтерса та обмежених історичних даних є дуже приблизним. Запропонований підхід з використанням коефіцієнтів коригування дозволяє врахувати вплив різних економічних сценаріїв, але потребує подальшого вдосконалення з використанням більш складних методів та врахуванням ширшого спектру факторів.

ВИСНОВКИ

1. Регіональний рекреаційний туризм є життєво-важливою складовою сталого розвитку. Його вплив на економічне зростання, збереження культури, довкілля та якість життя підкреслює його важливість. Розвиваючи місцеву економіку, шануючи культурну спадщину, захищаючи навколишнє середовище та покращуючи добробут жителів і відвідувачів, регіональний рекреаційний туризм виявляється незамінним надбанням. Оскільки громади продовжуватимуть визнавати та використовувати ці переваги, регіональний туризм, безсумнівно, відіграватиме ключову роль у формуванні стійкого та процвітаючого майбутнього для всіх.

2. Рекреаційний туризм значно розвивався протягом століть під впливом культурних, економічних і технологічних змін. Історична ретроспектива рекреаційного туризму засвідчує еволюцію людської допитливості, адаптивних здібностей та прагнення до дослідження та організації дозвілля. Від ранніх туристичних практик до сучасних туристичних тенденцій, еволюція рекреаційного туризму відображає ширші суспільні зміни та мінливі уподобання мандрівників.

3. Потенціал туристично-рекреаційної галузі регіону – це інтегральна характеристика поточних і майбутніх можливостей економічної системи перетворювати вхідні ресурси за допомогою управлінських здібностей у економічні блага, максимально задовольняючи суспільно-економічні інтереси.

4. Стан туристично-рекреаційної діяльності в Україні у період 2020-2024 років характеризувався як дуже складний, але перспективний. Незважаючи на значні втрати, спричинені пандемією COVID-19 та військовими діями, галузь демонструвала здатність до відновлення та адаптації до нових умов. Державна підтримка, розвиток внутрішнього туризму та інноваційні підходи до управління туристичними ресурсами є ключовими факторами, що сприяли

відновленню та подальшому розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Україні.

5. Основні сучасні проблеми розвитку регіонального рекреаційного туризму в Україні у 2019 – 2024 рр. можна розділити на декілька ключових аспектів: економічні проблеми, інфраструктурні проблеми, соціальні проблеми, екологічні проблеми, маркетингові проблеми, законодавчі проблеми, культурні проблеми. Розвиток регіонального рекреаційного туризму вимагає комплексного підходу, який включає вирішення цих проблем. Тільки за умови системного підходу та тісної співпраці держави, місцевої влади, бізнесу та громадськості можливо забезпечити стійкий розвиток цієї важливої галузі.

6. Особливості географічного розташування України вплинули на формування різноманітного рекреаційного потенціалу. Для розвитку регіонального туризму та залучення відвідувачів необхідно ефективно використовувати природні багатства кожного окремого регіону, такі як біокліматичні (вплив клімату на організм), геоморфологічні (особливості рельєфу), екологічні (стан навколишнього середовища) та бальнеологічні (мінеральні води та грязі), виділяючи найбільш привабливі об'єкти та території, а також створюючи відповідну інфраструктуру.

7. Запорізька область, маючи багатий природний, історико-культурний та рекреаційний потенціал, володіє значними можливостями для розвитку туризму. Однак, повномасштабна військова агресія РФ суттєво вплинула на галузь, зумовивши необхідність переосмислення стратегій та акцентування на відновленні та сталому розвитку. Ключовими напрямками розвитку регіонального туризму в Запорізькій області, враховуючи сучасні реалії та прогнозуючи їхню еволюцію протягом наступних 10 років є історико-культурний туризм, промисловий туризм, екологічний туризм, пляжний туризм, оздоровчий туризм.

8. Враховуючи прогнозовані тенденції, можна очікувати, що протягом наступних 10 років туристична галузь Запорізької області зможе відновитися та досягти значного розвитку, ставши важливим фактором економічного

зростання та соціального розвитку регіону. Важливим є врахування сучасних трендів, таких як сталий туризм, цифровізація та індивідуалізація туристичних послуг.

Прогнозування на такий далекий термін, як 2035 рік, з використанням лише моделі Вінтерса та обмежених історичних даних є дуже приблизним. Запропонований підхід з використанням коефіцієнтів коригування дозволяє врахувати вплив різних економічних сценаріїв, але потребує подальшого вдосконалення з використанням більш складних методів та врахуванням ширшого спектру факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show /324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 09.10.2024).
2. Butler R. The concept of a tourism real life cycle of evolution: Implications for management of resources. *Canadian Geographer*. 1980. № 24 (1). P. 5-12
3. Doxey G. A Causation Theory of Visitor–Resident Irritants: Methodology and Research Inferences. *The Impact of Tourism. In the Sixth Annual Conference Proceedings*, San Diego: The Travel Research Association. 1975. P. 195-198.
4. Walter Christaller - Central Place Theory. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences/central-place-theory> (дата звернення 09.09.2024).
5. Dann G. M. S. Tourist motivation an appraisal. *Annals of Tourism Research*. 1981. № 8(2). P. 187–219. DOI: [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(81\)90082-7](https://doi.org/10.1016/0160-7383(81)90082-7)
6. Clawson M., Knetsch J. L. Economics of outdoor recreation. Baltimore, MD: The John Hopkins Press. 1966.
7. Щепанський Е. В. Історія становлення та розвитку туристично-рекреаційної галузі України. *Університетські наукові записки*. 2010. №2 (34). С. 270-276
8. Алієва А. Ю. Концептуальні засади сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери на засадах інклюзивного зростання. *Вісник Нац. ун-ту водного господарства та природокористування. Сер.: Екон. науки*. Рівне: НУВГП, 2020. Вип. 2(90). С. 3–13.

9. Захарова Т. В. Напрями розвитку туристичного бізнесу України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-6>
10. Герасимчук З.В. Особливості раціонального використання туристичних ресурсів. URL: http://zntu.edu.ua/uploads/dept_s&r.pdf (дата звернення: 01.05.2024).
11. Левицька І. В. Розвиток туристсько-рекреаційного потенціалу регіону як основа формування туристичного кластера. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 9. С. 92–96.
12. Зайцева В. М., Шелемєтьєва Т. В. Оцінювання соціально-економічного розвитку туризму в Україні як важливий напрям ефективності управління. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1. С. 103–108.
13. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Савчук А.Ю. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України : монографія. Луцьк : ВежаДрук, 2022. 211 с.
14. Романюк І.А. Стратегічне управління розвитком галузі туризму' на засадах формування корпоративної культури туристичних підприємств. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 2 (34). С. 24- 27.
15. Марченко О.А. Трансформації та удосконалення регіональної структури туристичної галузі: монографія. Херсон: Айлант, 2014. 362 с.
16. Ігнатенко М.М., Мармуль Л.О., Сарапіна О.А. Соціально-економічний потенціал сільських територій як основа розвитку підприємств сільського зеленого туризму на засадах інноваційності. *Економіка і менеджмент культури*. 2016. № 2. С. 32-38.
17. Бабікова К.О. Теоретичні аспекти екологічного туризму та напрями збалансованого розвитку в туристичній галузі. *Збалансоване природовикористання*. 2020. №1. С. 43-49.
18. Ткаченко Т.І., Соколова К.О. Теоретичні аспекти формування туристичного потенціалу підприємств *Вісник Маріупольського державного університету Серія: Економіка*. 2011. Вип. 1. С.107-112.

19.ЮхновськаЮ.О. Методичні підходи оцінки туристичного потенціалу України та регіонів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30 (69). № 4. С.54-59.

20.Державне агентство розвитку туризму України. URL:<https://www.tourism.gov.ua/>(дата звернення 19.09.2024).

21.«Україну торік відвідали понад 4 мільйони іноземців».URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3388681-ukrainu-torik-vidvidali-ponad-4-miljoni-inozemciv.html>(дата звернення 04.10.2024).

22.Міністерство культури та стратегічних комунікацій України.URL: <https://mcsc.gov.ua/>(дата звернення 05.09.2024).

23.Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2023 році.URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C-2023-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.pdf>(дата звернення 09.10.2024).

24.Booking.comOfficialSite.URL: <http://www.Booking.com>(дата звернення 09.10.2024).

25.TripadvisorOfficialSite.URL: <http://www.TripAdvisor.com>(дата звернення 09.10.2024).

26.Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки.URL: <https://minfin.com.ua/>(дата звернення 11.10.2024).

27.Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.(дата звернення 11.10.2024).

28. Статистичний щорічник України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 11.10.2024).

29. Наконечний С.І.,ТерещенкоТ.О., РоманюкТ.П.Економетрія. Вид. 4-те, доп. та перероб. Київ : КНЕУ, 2004. 520 с.

30. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.

31. Терехух А. А. Прогнозування динаміки розвитку туристичної інфраструктури та її вплив на соціально-економічний клімат в Західному регіоні України. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 1060-1067

32. Гребенюк Ю. М., Лютак О. М. Розвиток туризму в Закарпатській області. *Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»*. 2013. Вип. 10. С. 64-70.

33. Павліш Л. В. Львівщина як перспективний регіон України для розвитку туризму та рекреації. *Торгівля, комерція, підприємництво*. 2013. Вип. 15. С. 124-128. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/pavlish.htm (дата звернення 14.10.2024).

34. Сегеда І. В. Дослідження туристських послуг на регіональному рівні. Проблеми розвитку туризму і готельного господарства: регіональний аспект: монографія / за заг. ред. І. М. Писаревського. Харків: ХНАМГ, 2009. С. 94-106.

35. Кифор М. Оцінка розвитку туристичної галузі в Україні та регіонах. *Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права в Україні та світі: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 18 листопада 2020 р.): у 5 ч.* Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 1. 131 с. С. 36-37.

36. Кифор М. Оцінювання та прогнозування розвитку туризму в Західних регіонах України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». – Івано-Франківськ, 2021; ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». – Івано-Франківськ, 2021.

37. Колеснік Т.В. Особливості розвитку рекреаційного туризму в територіальних громадах регіону. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-45>

38. Хоменко С.В., Тарасюк Г.М., Кірейцева Г.В., Демчук Л.І., Циганенко-Дзюбенко І.Ю. SWOT-аналіз рекреаційно-туристичного потенціалу

Житомирської області. *Екологічні науки*. 2023. № 4(49). DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2023.eco.4-49.25>

39. Дриль О.І. Прогнозування туристичних потоків. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 135-141.

40. Огієнко А.В. Теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. Вип. 1. С. 31-37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-1-5>